

Jelige: criminal compliance

**A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének párhuzamos büntetőjogi
felelőssége**

Kézirat lezárása:

2014. január 9.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	3
II. A vezető tisztségviselőt terhelő büntetőjogi felelősség alapítására kötelező európai instrumentumok áttekintése	4
III. Criminal compliance, avagy a gazdálkodó szervezet tagjainak jogkövető magatartásra bírása büntetőjogi eszközök útján	8
1. A fogalom tisztázása - A compliance intézményéről általában	8
2. A criminal compliance	9
IV. A vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségének megállapítása az általános részi szabályok szerint	11
1. Közvetett tettesség.....	11
1. 1. Közvetett tettesség a német büntetőjogban	11
1.2. A vezető tisztségviselő mint közvetett tettes – A német „Täter hinter dem Täter” megoldás.....	12
1. 3. Az elmélet alkalmazhatóságának kérdése a magyar büntetőjogban	14
2. A vezető tisztségviselő felelősségre vonása mulasztásos bűnsegedy kapcsán	15
2.1. A német bírói gyakorlat.....	16
2. 1. 1. A „Betriebsbezogenheit” követelményét megfogalmazó BGH döntés.....	16
2. 1. 1. 1. Az alapul szolgáló tényállás	17
2. 1. 1. 2. A speciális jogi kötelezettség terjedelmének ésszerű korlátozása.....	17
2. 1. 2. Ki lehet a speciális jogi kötelezettség címzettje?	18
2. 1. 2. 1. Berliner Stadtreinigungsbetrieb – ügy.....	19
2. 1. 2. 2. A compliance officer büntetőjogi felelőssége	20
V. A vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségét explicit megalapozó különös részi törvényi tényállások	22
1. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztását kriminalizáló sui generis tényállások.....	22
2. A speciális tényállás és a mulasztásos bűnsegedy egymáshoz való viszonya	25
3. A védendő jogi tárgy meghatározása, valamint a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség büntetőjogi eszközökkel történő üldözésének problematikája	26

4. A más által elkövetett bűncselekmény, mint objektív büntethetőségi feltétel	28
5. Materiális vagy immateriális deliktum?	30
6. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése és az alpbűncselekmény elkövetése közötti okozati kapcsolat.....	32
6. 1. Az okozati kapcsolat vizsgálata a konkrét tényállások fényében	32
6. 2. Az objektív beszámítás tana, mint lehetséges megoldás?	33
6. 3. „Risikoerhöhungslehre” –Vajon a vezető tisztségviselő felelősségének alapja a bűncselekmény bekövetkezésének kockázatát növelő elkövetési magatartás?.....	34
7. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség gondatlan elmulasztása	35
8. A büntetőjogi felelősség további tágítása az új Btk. szabályozása szerint.....	36
VI. Összegzés.....	38

I. Bevezetés

Ha a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének büntetőjogi felelősségét vizsgáljuk, akkor rendkívül széles mezsgyét felölelő területen találhatjuk magunkat. E terminus alá értjük a vezető tisztségviselő által e minőségben elkövetett bármely, a Büntető törvénykönyv által büntetendő cselekményért fennálló felelősségét, valamint azt a – főként német szakirodalomban hevesen vitatott – kérdést, vajon mennyiben állapítható meg a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelőssége abban az esetben, ha a gazdálkodó szervezet tekintetében fennálló felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségének személyi hatálya alá tartozó tagja, alkalmazottja vagy dolgozója bűncselekményt követ el. Dolgozatomban e kérdéskörrel szeretnék részletesen foglalkozni.

Vajon mennyiben megengedett a büntetőjogi felelősség határainak kitágítása anélkül, hogy az individuális büntetőjogi felelősség elvét, a bűnösségen alapuló felelősség elvét, valamint más büntetőjogi alapelveket ne sértsünk? Egy felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása mennyiben tekinthető kriminális, büntetőjogi felelősséget megalapozó cselekménynek? Ilyen, és ehhez hasonló kérdések merülnek fel, és várnak válaszra akkor, ha elkezdünk e problémával foglalkozni. Többek között a dolgozat tárgykörét érintő felelősségformával foglalkozik az Egyesült Államokból eredő, nemzetközi (főként német) szakirodalomban elterjedt, széles körben kutatott és egyre inkább előtérbe kerülő criminal compliance intézménye, melynek jelentése és jelentősége később kifejtésre kerül.

A dolgozatban a vezetői felelősség természetének általános ismertetését követően az egyes pönalizálási lehetőségekkel kívánok foglalkozni, a tettesi-részesi alakzatoktól indulva egészen a szinte objektív felelősséget alapító megoldásokig.

Az Európai Unióhoz való csatlakozásunkat követően az államot a büntető jogalkotás terén is terhelő jogharmonizációs kötelezettség teljesítése útján került be a Büntető törvénykönyvbe a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének párhuzamos felelősségét deklaráló tényállási forma. E tényállás két bűncselekményhez kapcsolódik: az aktív hivatali vesztegetéshez, valamint a hatályos büntetőjogi terminológia szerinti költségvetési csaláshoz. A dolgozat második felében e szabályozási konstrukcióval, illetve a tényállás kapcsán felmerülő dogmatikai kérdésekkel, problémákkal foglalkozunk.

A dolgozat célja egy olyan szabályozási rendszerre történő javaslattevés, mely megfelel az uniós célkitűzéseknek, mégis maradéktalanul érvényesülnek a tradicionális büntetőjogi alapelvek, dogmatikai tételek.

II. A vezető tisztségviselőt terhelő büntetőjogi felelősség alapítására kötelező európai instrumentumok áttekintése

Az Európai Unióhoz való csatlakozással hazánk vállalta, hogy az jogharmonizációt szolgáló európai instrumentumokat, az ún. uniós vívmányokat magáévá teszi, a nemzeti jogrendszerbe átülteti. E kötelezettség alól a büntetőjog területe sem képezett kivételt azzal, hogy az egyes tagállamok büntetőhatalmát, büntetőjogi szuverenitását az Unió csak szűk körben korlátozhatja, befolyásolhatja, így elmondható az is, hogy szupranacionális, azaz egy, a nemzetek felett álló büntetőjog nem létezik.¹ Ebből pedig közvetlenül adódik a kérdés, hogy akkor mégis milyen terjedelemben van kompetenciája az Uniónak arra, hogy bármilyen nemű, a tagállami belső jogot érintő büntetőjogi tartalmú normát alkosson, vagy adott esetben egy tagállamot kifejezetten büntetőjogi norma létrehozására kötelezzon? Azt mondhatjuk, hogy az Unió alapvetően nem kötelezheti a tagállamokat arra, hogy egy adott, közösségi jogtárgyat sértő magatartást kifejezetten büntetőjogi szankcióval fenyegetsen.² Annak természetesen semmi akadálya nincsen, hogy ezeknek a magatartásoknak a büntetendőségét, kriminalizálását előírja a tagállamok számára, azonban szuverenitásából eredően minden tagállam maga jogosult megválasztani a szankcionálás módját, legyen az közigazgatási, szabálysértési vagy büntetőjogi szankció.

A dolgozat tárgyát képező magatartás büntetendőségét több közösségi (uniós) norma is előírja. 1995-ben került elfogadásra az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló Egyezmény (*továbbiakban: PFI-egyezmény*). Az Egyezmény 3. cikke rendelkezik a vállalkozások vezetőinek büntetőjogi felelősségéről³ és kimondja, hogy minden tagállam kötelezettséget vállal a szükséges intézkedések megtételére annak érdekében, hogy az EK pénzügyi érdekeit sértő csalásokkal kapcsolatos bűncselekmények tekintetében a felügyeletet, ellenőrzést gyakorló, vagy döntési jogosultsággal rendelkező vezető tisztségviselőt büntetőjogilag felelősségre lehessen vonni a felügyelete alá tartozó és az Egyezményben meghatározott, csalásnak minősülő magatartásokat a vállalkozás érdekében megvalósító személy által történő elkövetés kapcsán⁴. Az Európai Közösségek tisztségviselőit és az Európai Unió tagállamainak tisztségviselőit érintő korrupció elleni küzdelemről szóló 1997-es

¹ KARSAI Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései. KJK-KERSZÖV. Jogi és Üzleti Kiadó Kft. 2004. 47. p

² Ld. részletesen: Karsai (2004) i. m. 135-136. pp. (Fontos azonban megjegyezni, hogy e téren a Lisszaboni Szerződés elfogadásával új horizont nyílt, e megállapítás egyre inkább gyengülni látszik, mindenesetre a releváns nemzetközi instrumentumok keletkezésének idejére vonatkoztatva kétségtelenül helytálló a kijelentés.)

³ Az Európai Unió Hivatalos Lapja 19/8. kötet 58. p.

⁴ E magatartásokat az Egyezmény 1. Cikke tartalmazza.

Egyezmény (továbbiakban: *Korrupciós egyezmény*) 6. cikke a PFI-egyezmény 3. cikkével azonos szövegezéssel tartalmazza a vállalkozások vezetőinek büntetőjogi felelősségének alapítási kötelezettségét, kifejezetten az aktív hivatali vesztegetés bűncselekményéhez kapcsolódóan.

Láthatjuk, hogy mindkét fent említett rendelkezés *büntetőjogi* felelősség alapítására kötelezi a tagállamokat az említett magatartásokhoz kapcsolódóan. Úgy tűnhet számunkra, hogy e kötelezettség előírása ellentmondásban áll a fejezet elején említettekkel, miszerint az Unió nem kötelezheti kifejezetten a tagállamokat arra, hogy meghatározott közösségi jogtárgyat sértő magatartások kifejtése esetén büntetőjogi felelősséget alapítsanak, illetőleg annak alapítására kötelezzenek. Azonban ez a látszólagos ellentmondás feloldható azzal, hogy az uniós fogalmakat – így azokat a fogalmakat melyek uniós normában szerepelnek – autonóm és uniókonform módon kell értelmezni.⁵ Az uniós fogalmakat, így a büntetőjog fogalmát sem szabad meghatároznunk a nemzeti büntetőjog fogalmával azonos módon, hiszen egyes uniós tagállamok jogrendszerében eltérések mutatkozhatnak.⁶ Nehézséget okoz azonban, hogy sem uniós norma, sem pedig az európai joggyakorlat nem határozta meg,⁷ hogy mit is kell érteni valójában európai kontextusban a büntetőjog terminuson. A jogirodalom bizonyos ismérvek alapján azonban kísérletet tett egy jelentéstartalom meghatározására, így azt mondhatjuk, hogy minden olyan rendelkezést, mely represszivitást szolgál, büntetőjoginak kell tekinteni. Így a büntetőjognak egy, a nemzeti (kriminális) büntetőjogoknál tágabb fogalmát kell használnunk európai büntetőjogi kontextusban, és érteni kell a fogalom alatt például a szabálysértési jogot vagy közigazgatási szankciót megállapító normát is.⁸

Az egyezményekhez fűzött normaalkotói magyarázatok⁹ kifejtik, hogy bizonyos esetekben kriminálpolitikailag indokolt azon személyek felelősségre vonása is a gazdálkodó szervezetben, illetőleg annak érdekében, más által elkövetett bűncselekmények kapcsán, akik akár jogi értelemben vett, akár tényleges döntési jogosultsággal rendelkeznek, hiszen a súlyosabb, gazdálkodó szervezet tevékenységéhez kapcsolódóan elkövetett bűncselekmények visszaszorítása az ún. vezetői szinten lévő személyek büntetésén keresztül érhető el leghatékonyabban. Az egyezmények a tagállami jogalkotó számára a szabályozás,

⁵ BLUTMAN László: Az Európai Unió joga a gyakorlatban. HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó. 2010. 138-139. pp

⁶ HÖRAUF, Dominic: Ordnungswidrigkeiten und der europäische Straftatenbegriff – Subkategorie oder aliud-Verhältnis? In: ZIS. 6/2013. 276. p

⁷ HECKER, Bernd: Europäisches Strafrecht. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2012. 140. p

⁸ HECKER 141. p

⁹ Erläuternder Bericht zum Übereinkommen über den Schutz der finanziellen Interessen der Europäischen Gemeinschaften. In: Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften. Nr. C191/1, valamint Erläuternder Bericht zum Übereinkommen über die Bekämpfung der Bestechung, an der Beamte der Europäischen Gemeinschaften oder der Mitgliedstaaten der Europäischen Union beteiligt sind. In: Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaft. Nr. C391/1

kriminalizálás terén rendkívül széles döntési mozgásteret biztosítanak azzal, hogy a büntetőjogi felelősség alapításának módját tulajdonképpen nem írják elő. Így jogszerűen tesz eleget a tagállam az egyezményeknek akkor is, ha e személyek felelősségét pusztán az általános, tettességre-részességre vonatkozó szabályok keretei között állapítja meg (anélkül, hogy a büntetőjogi szabályokat ténylegesen módosítaná), akkor is, ha – a magyar szabályozást tekintve – önálló tényállás keretei között, sui generis módon kriminalizálja az előírt magatartást, valamint akkor is, ha objektív felelősségi alakzatot hoz létre (attól függően, hogy e szabályozást a nemzeti alapelvek lehetővé teszik-e¹⁰).

Hazánk a PFI-Egyezmény által előírt jogalkotási kötelezettségének a 2001. évi CXXI. törvénnyel¹¹ tett eleget¹² azzal, hogy beiktatta a Btk.¹³ 304. §-ba az *Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése* elnevezésű tényállást, mely tényállás (3) és (4) bekezdései tartalmazták a vezető tisztségviselőre vonatkozó párhuzamos felelősségi alakzatot. Említésre érdemes, hogy – mint azt láthatjuk – a jogalkotó a tényállás beiktatásával és hatályba lépésével nem várt az EU-hoz való csatlakozásig, azt megelőzően (habár a csatlakozás kapujában) már pönalizálni rendelte az abban foglalt cselekményeket. Ennek oka pedig az, hogy ekkor már voltak uniós pénzek Magyarországon, így a büntetőjogi védelem ezekre történő kiterjesztése már a csatlakozást megelőzően indokolt volt. E tényállás 2011. december 31-ig volt hatályban, hiszen a jogalkotó a 2011. évi LXXX. törvénnyel¹⁴ a XVII. Fejezet III. Címe alatt szabályozott pénzügyi bűncselekmények számos tényállását egyetlen bűncselekmény megnevezése alatt, a költségvetési csalás tényállási keretei között rendelte büntetni. Ezzel egyidejűleg a dolgot tárgyát képező vezetői felelősségi alakzat pedig sui generis tényállási formát öltött, és *A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása* megnevezéssel a Btk. 310/A §-ában került szabályozásra. A 2012. évi C. törvény változatlan címmel, továbbra is sui generis tényállásként szabályozza a bűncselekményt a 397. §-ban, azonban a tartalmát tekintve lényeges változásokat iktatott be a jogalkotó, mely módosításokra a későbbiekben részletesen kitérek.

Mint már említettem, a vezetői felelősségi alakzat egy másik bűncselekményi tényálláshoz, az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódóan is helyet kapott a Btk-ban. Ez utóbbi tényállás

¹⁰ Megjegyzendő, hogy a magyar (és a legtöbb európai) büntetőjog a bűnösségen alapuló felelősség elvének talaján áll, így objektív büntetőjogi felelősség alapítása nem megengedett, habár a bűnösségen alapuló felelősség elve mentén történő szabályozást egyetlen nemzetközi instrumentum sem írja elő.

¹¹ A törvény módosító rendelkezései 2002. április 2. napján léptek hatályba.

¹² MADAI Sándor: Gondolatok az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértéséről. Rendészeti Szemle, 2010/2 97. p.

¹³ 1978. évi IV. törvény

¹⁴ A törvény módosító rendelkezései 2012. január 1. napján léptek hatályba.

beiktatására pedig a Korrupciós egyezmény kötelezte hazánkat. A vezetői felelősségi alakzatot az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértésének bűncselekményénél szabályozott alakzattal azonos megfogalmazással szintén a 2001. évi CXXI. törvény iktatta be a Btk. 253. § (3) és (4) bekezdéseibe. A törvény – ide értve a hatályos Btk.-t is – ma is változatlan formában szabályozza a tényállást (Btk. 293. § (4) (5) bek.), az lényeges módosításon – a cselekmény elkövetőjét fenyegető szankciót ide nem értve¹⁵ – nem ment keresztül.

¹⁵ Míg beiktatásakor a bűncselekmény gondatlan alakzata a szabadságvesztés mellett a törvényi szöveg szintjén is büntetendő volt pénzbüntetéssel vagy közérdekű munkával, addig a 2009. évi LXXX törvény által eszközölt módosítás óta a tényállás kizárólag szabadságvesztéssel való fenyegetést tartalmaz.

III. Criminal compliance, avagy a gazdálkodó szervezet tagjainak jogkövető magatartásra bírása büntetőjogi eszközök útján

E fejezetben egy olyan intézményt kívánok bemutatni, mely hazánkban még nem kifarrott, sem a gyakorlatban, sem a szakirodalom terén nem örvend kimagasló érdeklődésnek. Ezzel szemben Németországban, főként a nagyvállalkozások körében követett és alkalmazott elvekről és szabályokról van szó, melynek szakirodalmi lenyomata is igen jelentős.

1. A fogalom tisztázása - A compliance intézményéről általában

Mielőtt még kifejezetten a criminal compliance jelentésével ismerkednénk meg, szükséges szót ejteni arról a tágabb halmazról, amelynek ez az intézmény is részét képezi annak érdekében, hogy rendszertanilag el tudjuk helyezni. Ez a tágabb halmaz pedig a compliance. A *compliance* önmagában mindazon intézkedések összességét jelenti, melyek megtételét megköveteljük a vállalkozásoktól annak érdekében, hogy garantáljuk: a vállalkozások, illetőleg azok tagjai és dolgozói minden jogszabály által előírt kötelezettséget teljesítsenek, a tilalmakra vonatkozó szabályokat pedig betartsák.¹⁶ Tulajdonképpen a gazdálkodó szervezeten belüli jogkövető magatartás előidézését, elősegítését szolgáló intézkedések rendszeréről van szó. E preventív¹⁷ rendelkezések körébe tartozik egy megfelelően ellenőrzött és felügyelt szervezetrendszer kialakítása,¹⁸ amely fontos a decentralizációból eredő veszélyek minimalizálása céljából. Egyfajta normakövető szemléletmódot, normáknak való megfelelést, *szabálytalanság-kezelést*¹⁹ jelent e szó, a fogalom meghatározásán túl azonban nem tekintem feladatommak egy magyar terminusnak a megadását és annak használatát, hiszen a definíció ismeretében az angol fogalom képes a legteljesebb mértékben visszaadni a tartalmat.

¹⁶ REICHERT, Jochem: Reaktion pflichten und Reaktionsmöglichkeiten der Organe auf (möglicherweise) strafrechtsrelevantes Verhalten innerhalb des Unternehmens. In: ZIS. 3/2011. 114. p

¹⁷ DIX, Alexander: Compliance und Schutz der Privatsphäre im Unternehmen. In. ZIS. 3/2011

¹⁸ BOCK, Dennis: Stand der strafrechtswissenschaftlichen Compliance-Diskussion in Deutschland. In. Thomas Rotsch: Wissenschaftliche und praktische Aspekte der nationalen und internationalen Compliance-Diskussion. Nomos Verlagsgesellschaft. 2012. 65. p

¹⁹ KARSAI Krisztina - SZOMORA Zsolt - VIDA Mihály: Anyagi büntetőjog - Különös rész II. Iurisperitus Bt. 2013. 35. p

2. A criminal compliance

A *criminal compliance* – mint a compliance-halmaz²⁰ része – a büntetőjogi normák követésének kötelezettségét, illetve a büntetőjogi (valamint szabálysértési) tényállásokat kimerítő magatartások tanúsításától való tartózkodást²¹ jelenti. Túl azon, hogy a criminal compliance – csak úgy, mint a compliance – normáknak való megfelelést jelent, mely fogalom-meghatározás a normák kötelezettje felől közelíti meg az intézményt, e fogalom egy másik jelentéstartalommal is bír. Gyűjtőfogalma mindazon intézkedésnek és rendelkezésnek, melyek a gazdálkodó szervezetet, annak vezető tisztségviselőjét, tagját vagy dolgozóját büntetőjogi eszközökkel kívánja rábírní jogkövető magatartás tanúsítására. Jelen dolgozat tipikusan e második aspektussal, a gazdálkodó szervezetekkel, illetőleg vezető tisztségviselőjükkal szemben alkalmazható, tágabb értelemben vett büntetőjogi rendelkezések rendszerével kíván foglalkozni. E körben tipikusan olyan represszív intézkedésekről beszélünk, amelyek prevenciók célt szolgálnak:²² nevezetesen azt, hogy a gazdálkodó szervezetek jogszerűen, visszaélésektől mentesen működjenek.

A jogirodalom a gazdálkodó szervezet tagjai által elkövethető, gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggő bűncselekményeket az elkövető szándéka mentén elhatárolva két csoportba sorolja.²³ Az első az ún. gazdálkodó szervezet ellen irányuló bűncselekmények (*Belastungskriminalität*) köre, mely esetekben a tag vagy dolgozó az adott bűncselekményt a saját érdekében, a gazdálkodó szervezet terhére, azt károsítva követi el. A másik csoport pedig azon eseteket foglalja magába, amikor a tag vagy dolgozó a bűncselekményt a gazdálkodó szervezet érdekében követi el, a gazdálkodó szervezeten kívül eső passzív alany sérelmére (*Entlastungskriminalität*). Amíg az előbbi esetben a bűncselekmény elkövetésének megakadályozása tagadhatatlanul a gazdálkodó szervezet vezetőjének érdekében áll, úgy az utóbbi esetben a bűncselekménnyel szerzett előny tipikusan a gazdálkodó szervezetet gazdagít(hat)ja, így az érdekellentét korántsem állapítható meg bizonyossággal. E bűncselekmények társadalomra veszélyessége, valamint a látencia magas foka éppen e

²⁰ A compliance, mint általános gyűjtőfogalom jelenik meg, melyet azonban jogterület-specifikusan differenciálhatunk. Így például a versenyjog területén beszélhetünk ún. *Anti-Trust-Compliance*-ről, vagy például az adójog területén *Tax-Compliance*-ről (BOCK, Dennis: *Criminal Compliance*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2011. 21. p)

²¹ BOCK (2012) i. m. 63. p

²² MOSBACHER, Andreas: Compliance aus Sicht des Gerichts – Chancen und Risiken. In: Thomas Rotsch: *Wissenschaftliche und praktische Aspekte der nationalen und internationalen Compliance-Diskussion*. Nomos Verlagsgesellschaft. 2012. 129. p

²³ BOCK (2012) 64. p

jellemzőből fakad. Így ahhoz, hogy ez utóbbi esetekben az állam ultima ratio jelleggel,²⁴ büntetőjogi eszközökkel beavatkozzon, komoly jogpolitikai indok fűződik. A criminal compliance eszközeire jellemző, hogy a vezetői szinten keresztül kívánja jogkövető magatartásra bírni a gazdálkodó szervezet tagjait és dolgozóit azzal, hogy az utóbbiak által elkövetett jogsértések kapcsán a vezető tisztségviselőt, illetve magát a gazdálkodó szervezetet (is) szankcionálja.

Amikor a compliance büntetőjogi eszközrendszeréről beszélünk, nem pusztán arról van szó, hogy a fent említett bűncselekményi kör elkövetésének lehetőségeit, illetve e magatartások kriminalizálását új büntetőjogi tényállások létrehozásával kellene lehetővé tennünk, hanem szükséges az is, hogy a joggyakorlat alkalmazza a rendelkezésére álló, büntetőjogi dogmatika adta lehetőségeit is. Természetesen az ún. vezetői felelősség egyes tettesi-részesi alakzatok alá szubszumálása – mint a későbbiekben látni fogjuk – joggal veti azt kérdést, hogy vajon milyen mértékben indokolt a büntetőjogi felelősség határait kitágítani?

²⁴ MOSBACHER 129. p

IV. A vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségének megállapítása az általános részi szabályok szerint

A vezetői szinten lévő személyek felelősségre vonásához – mint már említettem – nem feltétlenül szükséges *sui generis* tényállások törvénybe iktatása, a büntető anyagi jog általános részi szabályait vizsgálva arra a megállapításra juthatunk, hogy a pönalizáció ily módon is széleskörű lehet. E helyen nem térnék ki a lehetséges elkövetői alakzatok mindegyikének ismertetésére, hiszen kétségtelen, hogy egy aktív magatartással, önálló tettesként elkövetett bűncselekmény esetén a büntetőjogi felelősség megállapítása anyagi jogilag különösebb problémát nem okoz. Éppen ezért csak olyan esetkörökre kívánok kitérni, melyek érdekes megoldásokat nyújthatnak számunkra, nevezetesen a vezető tisztségviselő magatartásának közvetett tettesi, valamint mulasztásos bűnsegédi elkövetői alakzat alá szubszumálására.

1. Közvetett tettesség

1. 1. Közvetett tettesség a német büntetőjogban

A Btk. 13. § (2) bekezdése értelmében közvetett tettes az, „aki a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását e cselekményért gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer vagy fenyegetés miatt nem büntethető, illetve tévedésben lévő személy felhasználásával valósítja meg”. E törvényi szabályozás viszonylag későn került be a Btk-ba, és a mai napig vannak olyan országok, melyek törvényi szinten nem is szabályozzák.²⁵ A német büntetőtörvénykönyv (*Strafgesetzbuch; továbbiakban StGB*) 1975 óta tartalmaz közvetett tettességre vonatkozó rendelkezést.²⁶ Az StGB 25. § (1) bekezdése csupán annyit mond, hogy tettesként büntetendő az, aki a bűncselekményt önállóan, vagy egy másik személy által (felhasználásával) követi el.²⁷ Azzal, hogy a törvény (a magyar megoldástól eltérően) nem határozza meg azokat az okokat, amikor az ún. eszközszemély nem büntethető, és közvetett tettesség állapítható meg, a jogalkalmazásra bízta ezt a feladatot. Így azt mondhatjuk, hogy a magyar büntetőjog a felelősségre vonás szempontjából szűkebben vonja meg a határokat, mint a német. Míg nálunk – láthatjuk – a törvényi megfogalmazás kizárólag bűnösséget

²⁵ Ilyen például Franciaország

²⁶ SCHÜNEMANN Bernd: Die Rechtsfigur des „Täters hinter dem Täter” und das Prinzip der Tatherrschaftsstufen. In: ZIS. 7/2006. 201. p

²⁷ § 25 Abs. (1) Als Täter wird bestraft, wer die Straftat selbst oder durch einen anderen begeht.

kizáró okokat tartalmaz, addig a német szabályozás lehetővé teszi a közvetett tettesség szabályainak alkalmazását akkor is, ha a bűncselekmény megvalósulásának fogalmi elemei közül az eszközszemély tekintetében akár a tényállásszerűség, akár a jogellenesség, akár a bűnösség hiányzik, azaz a feltétel pusztán az, hogy egy ún. „büntetőjogi mínusz” álljon fenn, ami az eszközszemély büntethetőségét kizárja.²⁸ A német jogirodalom az ún. felelősség-elve (*Verantwortungsprinzip*) alapítja a közvetett tettesség szabályozását, mely kimondja, hogy amennyiben a cselekményt megvalósító személy (*Vordermann*) tényállásszerűen, jogellenesen és bűnösen cselekszik, akkor a büntetőjogi felelősséget ő viseli, hiszen uralja²⁹ a cselekményeket, és ebben az esetben a felelősség áthárítása egy, a cselekményt a háttérből irányító személyre (*Hintermann*) főszabály szerint kizárt,³⁰ utóbbi tekintetében legfeljebb részesi alakzat lehet megállapítható.³¹ Amennyiben azonban a Hintermann a Vordermann-ál realizálódó büntethetőséget kizáró okot maga idézi elő szándékos magatartásával, úgy a német büntetőjogi dogmatika szerint a cselekményt ténylegesen ő uralja, e tény pedig megalapozza a közvetett tettesként történő büntethetőséget.³²

1.2. A vezető tisztségviselő mint közvetett tettes – A német „Täter hinter dem Täter” megoldás

A „Täter hinter dem Täter” jelenség kivételt képez a fent említett főszabály alól. A *tettes a tettes mögött* elnevezésű közvetett tettesi alakzat azt jelenti, hogy a Verantwortungsprinzip kereteit szétfeszítve, attól elfordulva a joggyakorlat kivételesen akkor is megállapítja a közvetett tettességet, ha az eszközszemély tekintetében semmilyen büntethetőséget kizáró ok nem állt fent, azaz a cselekmény bűncselekmény, és az eszközszemély büntethető (lenne).³³

E kivételes esetek közé tartozik a Roxintól származó, ún. „mittelbare Täterschaft kraft Organisationsherrschaft” esete³⁴ is. Roxin a szervezeturalom okán megállapítható közvetett tettesség megvalósulásának alapvetően három feltételt szab: szükséges egy olyan hierarchikusan szervezett apparátus, mely utasításos rendszeren alapul, feltétel az, hogy

²⁸ RENGIER, Rudolf: Strafrecht Allgemeiner Teil. Verlag C. H. Beck München. 2009. 382. p

²⁹ A tett-uralom tana (*Tatherrschaftslehre*): Tettes (így közvetett tettes is) csak az a személy lehet, aki a tényállásszerű eseményeket a „kezében tartja”, tehát a tényállás megvalósulását a saját akarata szerint befolyásolja. (RENGIER i. m. 375. p)

³⁰ RENGIER i. m. 383. p

³¹ SCHÜNEMANN i. m. 302. p

³² RENGIER i. m. 383. p

³³ RENGIER i. m. 391. p

³⁴ MITTELSDORF, Kathleen: Zur Reichweite individueller strafrechtliche Verantwortung im Unternehmen für Fehlverhalten von unterstellten Mitarbeitern. In. ZIS. 3/2011. 124. p

tetszőlegesen helyettesíthetők illetőleg felcserélhetők legyenek egymással az utasítandó eszközszemélyek, továbbá Roxin elképzelése szerint e körben csak olyan szervezetek jöhetnek szóba, melyek jogszerűtlenül jöttek létre (például maffiaszervezet, bűnszervezet).³⁵

Roxin elméletét terjesztette ki a joggyakorlat a gazdálkodó szervezetekre, párhuzamot vonva a jogon kívül működő hierarchikus rendszerekkel, azzal, hogy a joggyakorlat ez utóbbi feltétel megvalósulását nem tartja szükségesnek.³⁶ Ez esetben tehát arról van szó, hogy a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségét megállapítják közvetett tettesi elkövetési alakzatban annak ellenére, hogy a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója tekintetében a bűncselekmény elkövetésekor büntethetőséget kizáró ok nem állt fent. A büntethetőség jogalapját az elmélet követői – így alapvetően a joggyakorlat³⁷ – is abban látja, hogy a vezető tisztségviselő a bűncselekmény elkövetéséhez az általa kiépített, organizált szervezetrendszer, illetve az abból eredő lehetőségeket képes kihasználni,³⁸ hiszen a gazdálkodó szervezetek hierarchikus kialakítása alkalmas arra, hogy a hierarchia csúcsán álló személy az alárendelt, függelmi viszonyban lévő személyeket befolyásolja, így anélkül képes a cselekményt *hátról*, szándékának megfelelően irányítani, hogy kényszer, fenyegetés vagy megtévesztés megállapítható lenne.³⁹ Az irányítás eszköze, illetve a bűncselekmény elkövetésének motivációja lehet egyszerűen a vezető tisztségviselőbe vetett feltétlen bizalom, a magasabb bérezés kilátásba helyezése, vagy a munkahely megtartása, bebiztosítása.⁴⁰

Az elmélet hevesen vitatott. Vannak, akik már Roxin alaptézisét vitatják, és az individuális büntetőjogi felelősség talaján érvelnek azzal, hogy mindenki csak a saját magatartásáért felelős, így nem lehet felelősségre vonni senkit sem egy olyan személy magatartásáért, aki bűnösen (vollverantwortlich) cselekszik.⁴¹ Mások Roxin alaptézisét elfogadják, de csak és kizárólag a jogon kívül működő szervezett apparátusok tekintetében, hiszen a gazdálkodó szervezetek jogszerűen kialakított, a jog talaján működő hierarchikusan szervezett apparátusok, és éppen ebből az ismérvből ered, hogy a szervezeten belül, magasabb szintről történő utasítás jogellenes cselekmény elkövetésére a tag és dolgozó tekintetében (elkövetés esetén) önálló tettesség megállapíthatóságát teszi lehetővé, míg a vezető tisztségviselő tekintetében részesi alakzatot, vagy legfeljebb társtettességet alapoz meg, hiszen a jog talaján

³⁵ RENGIER i. m. 396. p

³⁶ Ld. MITTELSDORF i. m. 124. p (BGHSt 48, 331.)

³⁷ BGHSt 48, 331.

³⁸ GEISMAR, Anne-Gwendolin: Der Tatbestand der Aufsichtspflichtverletzung bei der Ahndung von Wirtschaftsdelikten. Nomos. Baden-Baden. 2012. 27. p

³⁹ RENGIER i. m. 396. p

⁴⁰ GEISMAR i. m. 28. p

⁴¹ GRECO, Luis: Organisationsherrschaft und Selbstverantwortungsprinzip. In. ZIS. 1/2011. 9. p

működő szervezet tagjaitól elvárható, hogy a jogellenes utasításokat ne kövessék⁴², mivel a gazdálkodó szervezetnek – ellentétben például egy bünszervezettel – *bűncselekmények elkövetése nem képezi feladatát*.⁴³

1. 3. Az elmélet alkalmazhatóságának kérdése a magyar büntetőjogban

A Btk.⁴⁴ ismeri a közvetett tettesség azon esetét, amikor a katona az előljáró jogellenes parancsára követi el a bűncselekményt úgy, hogy a katona tudta, hogy a parancs végrehajtásával bűncselekményt követ el.⁴⁵ Ebben az esetben látjuk a Täter hinter dem Täter formula magyar büntetőjogban való visszatükröződését, hiszen ez esetben az előljáró közvetett tettesként fog felelni. Kétségtelen azonban, hogy a nullum crimen sine lege stricta elvből eredeztethető törvényi tilalom⁴⁶ miatt e rendelkezésből nem következhet számunkra az, hogy a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője terhére hasonló felelősség megállapítható lenne, e tény vitán felül áll. Vitán felüli tény az is, hogy a törvény adta taxatív felsorolás, azaz a közvetett tettesség esetkörei szintén nem tágíthatók ki a jogalkalmazás oldaláról, hiszen az ugyancsak contra legem alkalmazáshoz vezetne.

A magyar büntetőjogi keretek adta lehetőségeket vizsgálva azt láthatjuk, hogy a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének hatalmi jogosultságával történő visszaélése, illetve ezzel a gazdálkodó szervezet tagjának, dolgozójának bűncselekmény elkövetésére történő rábírása a közvetett tettességre vonatkozó általános szabályok szerint ítélandó meg, amennyiben kényszer vagy fenyegetés megállapítható. Vita tárgyát képezheti, vajon a szervezeti tagság, valamint a munkahely elvesztésével való implicit fenyegetést (fenyegetettséget) mennyiben szabad pszichikai kényszernek tekintenünk. Úgy vélem, bizonyos esetekben nem tilos. Így például amennyiben a gazdálkodó szervezet tagja értesül arról, hogy egy másik tag a tisztségét azért vesztette el, mert a bűncselekmény elkövetésére történő utasítás teljesítését megtagadta, úgy az erről értesült tag tekintetében vizsgálhatjuk, vajon beszélhetünk-e akaratot hajlító pszichikai kényszerről.

⁴² RENGIER i. m. 397. p

⁴³ ROXIN, Claus: Organisationsherrschaft und Tatentschlossenheit. In. ZIS. 7/2006. 298. p

⁴⁴ Btk. 130. § (2) bekezdés

⁴⁵ NAGY Ferenc: Tansegédlet a büntetőjog általános részéhez. SZTE-ÁJTK Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Szeged, 2013. 212. p

⁴⁶ NAGY i. m. 47. p

2. A vezető tisztségviselő felelősségre vonása mulasztásos bűnsegély kapcsán

Mulasztásos bűnsegélyről akkor beszélünk, ha az a személy, akit a más által elkövetett bűncselekmény megakadályozására nézve speciális jogi kötelezettség terhel, nem tesz meg minden tőle telhetőt a bűncselekmény elkövetésének megakadályozása érdekében.⁴⁷ A mulasztásos bűnsegély a magyar joggyakorlatot tekintve pusztán elméleti konstrukció, mintsem gyakorlati jelentőséggel bíró részesi alakzat, annak ellenére, hogy kifejezett törvényi megfogalmazás hiányában is adott a dogmatikai lehetőség az alkalmazására. A német StGB, a magyar Btk.-tól eltérően kifejezetten az általános részben szabályozza a mulasztást,⁴⁸ mint elkövetési magatartást, ide értve a mulasztásos bűnsegélyt is. Az StGB 13. §-a kimondja, hogy „*aki egy büntetőjogi tényálláshoz tartozó eredmény bekövetkezésének megakadályozását elmulasztja csak akkor büntethető, ha jogilag köteles helytállni azért, hogy az eredmény ne következzen be (...)*”.⁴⁹

Mind a magyar, mind a német jogdogmatika szerint, mulasztásos bűnsegélyért csak az vonható felelősségre, akit speciális jogi kötelezettség (*ún. Garantenpflicht*) terhel a bűncselekmény megakadályozására nézve. E speciális jogi kötelezettség sokféle forrásból származhat (*ún. Garantenstellungen*),⁵⁰ kizárt azonban, hogy a büntetőtörvényen alapuljon, hiszen akkor már egy mindenkit terhelő, általános tevési kötelezettségről beszélünk. Azokat a forrásokat, melyekből a speciális jogi kötelezettségek erednek a német jogirodalom két csoportba sorolja: egyrészt beszélhetünk azokról az esetekről, amikor a kötelezett személy egy meghatározott jogtárgy védelmére köteles, mely kötelezettség minden, a jogtárgy elleni irányuló veszéllyel szemben fennáll (*Beschützergarantenstellung*). A másik csoport pedig azokat az esetköröket foglalja magába, amikor a kötelezettnek kötelezettsége az uralma alatt álló veszélyforrásokat a hatalma alatt tartani,⁵¹ megakadályozni azt, hogy ez a forrás kiterjedjen, esetlegesen másokat sértsen (*Überwachungsgarantenstellung*). Míg előbbi esetben a kötelezett védelmi kötelezettségéről, addig az utóbbi esetben tipikusan felügyeleti kötelezettségről beszélhetünk.⁵² Ez utóbbi csoportba tartozik a harmadik személyért való felelősség esetköre is, mely a dolgozat témája szempontjából relevanciával bír. Itt arról van

⁴⁷ NAGY 221-222. pp

⁴⁸ Megjegyzendő, hogy a bűncselekmény mulasztással történő elkövetésére vonatkozó konkrét törvényi szabályozás elhelyezése a magyar büntető anyagi jogban is indokolt lenne.

⁴⁹ §13 StGB Wer es unterlässt, einen Erfolg abzuwenden, der zum Tatbestand eines Strafgesetzes gehört, ist nach diesem Gesetz nur dann strafbar, wenn er rechtlich dafür einzustehen hat, dass der Erfolg nicht eintritt (...)

⁵⁰ RENGIER 489. p

⁵¹ KRÜGER, Matthias: Beteiligung durch Unterlassen an fremden Straftaten. In. ZIS. 1/2011. 5. p

⁵² ROTSCH, Thomas: Entscheidungsbesprechung zur Garantenpflicht aufgrund dienstlicher Stellung. In. ZJS. 6/2009. 716. p

szó, hogy a harmadik személyt egy olyan veszélyforrásnak tekintjük, amelynek a „kordában tartására” az a személy köteles, aki e forrás felett hatalmat gyakorol, befolyással bír. A német jogirodalom elismeri, hogy e speciális jogi kötelezettség terheli a vezető tisztségviselőt is a gazdálkodó szervezet tagja, illetve dolgozója, mint potenciális veszélyforrás irányában, hiszen a vezető tisztségviselő utasítási jogköréből, valamint általános felügyeleti és ellenőrzési kötelezettségéből eredően felelős a hatókörébe tartozó személyeknek a gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggő magatartásaiért, cselekményeiért, mivel e pozíciójából eredően egyfajta uralmában tart(hat)ja a veszélyforrásnak definiált személyeket.⁵³ Nem szabad azonban elfelejtenünk: ahhoz, hogy mulasztásról beszéljünk, a meghatározott cselekvési kötelezettség mellett vizsgálni kell azt is, hogy a kötelezettnek adott helyzetben volt-e cselekvési lehetősége és képessége is.⁵⁴ Ellenkező esetben a bűnösségen alapuló felelősség elvétől elfordulva objektív alapon történne a mulasztó személy felelősségének megállapítása. A harmadik személyért való felelősség a magyar jogirodalom szerint is speciális jogi kötelezettséget alapító forrás, azonban annak a gazdálkodó szervezetekre történő levetítése nem képezi sem jogirodalmi sem joggyakorlati vita tárgyát, gyakorlati relevanciával nem bír.

2.1. A német bírói gyakorlat

A német BGH (*Bundesgerichtshof*) gyakorlatában általánosan elismert és alkalmazott a mulasztásos bűnsegély, mint részesi alakzat alapján történő pönalizáció a dolgozat tárgyát képező esetben is, mely pönalizációs gyakorlatot a StGB adta lehetőséggel élve a bírói gyakorlat munkálta ki, habár a mai napig heves jogirodalmi vita tárgyát képezi a téma. E helyen két lényeges, a bírói gyakorlatra hatást gyakorló, obiter dicta jellegű bírósági döntést szeretnék ismertetni.

2. 1. 1. A „Betriebsbezogenheit” követelményét megfogalmazó BGH döntés⁵⁵

A BGH egy 2011-es döntésével⁵⁶ is amellet a szakirodalmi álláspont mellett foglalt állást, hogy a vezető tisztségviselő, valamint a felettes személy e pozíciója speciális jogi kötelezettséget keletkeztet az „alárendelt” személy által elkövetendő kriminális cselekmény

⁵³ MITTELSDORF 126. p

⁵⁴ NAGY 104. p

⁵⁵ Ld. WAGNER, Markus: Entscheidungsbesprechung zur strafrechtlichen Vorgesetztenverantwortlichkeit für innerbetriebliche Straftaten zwischen Mitarbeitern. In. ZJS. 5/2012

⁵⁶ BGH, Urt. v. 20.10.2011 – 4 StR 71/11

megakadályozására nézve. Az alább ismertetett eset kapcsán azonban deklarált egy lényeges korlátot, mely a tényállás ismertetését követően kerül kifejtésre.

2. 1. 1. 1. Az alapul szolgáló tényállás

A II., III., és IV. rendű vádlottak egy városi építőipari társaság alkalmazottai voltak. Munkaidejük alatt többször zaklattak, majd pedig fizikailag is bántalmazták a másik munkacsoporthoz tartozó sértettet. Az I. rendű vádlott – a másik három vádlott munkavezetője – a támadások során jelen volt, a cselekmények véghezvitelében azonban nem vett részt.

Az elsőfokú bíróság a II., III., valamint IV. rendű vádlottak büntetőjogi felelősségét súlyos testi sértés és kényszerítés elkövetése miatt megállapította, az I. rendű vádlottat azonban felmentette azzal indokolva, hogy részéről a mulasztásos bűnsejély megállapításához szükséges speciális jogi kötelezettség fennállása nem állapítható meg.⁵⁷

2. 1. 1. 2. A speciális jogi kötelezettség terjedelmének ésszerű korlátozása

Habár a BGH egyetértett az elsőfokú bírósággal abban, hogy az I. rendű vádlott tekintetében speciális jogi kötelezettség nem állt fenn, alapul szolgáló döntésében mégis részletesen vizsgálta e kötelezettség tartalmát, terjedelmét.⁵⁸ A BGH megfogalmazta, hogy a speciális jogi kötelezettség csak és kizárólag a gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggő bűncselekmények (*ún. betriebsbezogene Straftaten*) megakadályozására nézve áll fenn, így e kötelezettség nem vonatkozik azokra a cselekményekre, amelyeket az alkalmazott pusztán az általa végzett (munkavégzéssel összefüggő, gazdasági) tevékenység adta alkalom, lehetőség kapcsán a gazdálkodó szervezetben követett el. A gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggő bűncselekmények pedig azok a cselekmények, amelyek kapcsolatban állnak az elkövető gazdálkodási tevékenységével vagy a gazdálkodó szervezet működésének jellegével.⁵⁹

⁵⁷ BGH, Urt. v. 20.10.2011 – 4 StR 71/11 (Ld. még: WAGNER 704. p)

⁵⁸ A BGH a Landgericht döntését az I. rendű vádlott tekintetében annyiban helytelenítette, hogy a bíróság a büntethetőség lehetséges jogalapjaként a segítségnyújtás elmulasztásának tényállását egyáltalán nem vizsgálta. Azonban e körülmény vizsgálatára nem kívánok kitérni, hiszen az a dolgozat tartalmi kereteit meghaladná. (Ld. részletesen: WAGNER)

⁵⁹ „(...) eine Tat betriebsbezogen, wenn sie einen inneren Zusammenhang mit der betriebliche Tätigkeit des Begehungstäters oder mit der Art des Betriebs aufweist.” BGH, Urt. v. 20. 10. 2011 – 4 StR 71/11, Rn. 13. (In. WAGNER 705. p.)

Így tehát a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének mulasztásért fennálló büntetőjogi felelősségét nem alapozhatja meg bármely, az alkalmazottak által elkövetett bűncselekmény. A korlát abszolút indokolt, és valójában a harmadik személy veszélyforrásként történő definiálása implicite magába is foglalja, hiszen a kötelezett személy befolyási játéktere, hatóköre csak e cselekmények felügyeletére és ellenőrzésére terjed ki. A büntetőjogi felelősséget indokolatlan mértékben, meg nem engedett módon szélesítené ki e korlátozás hiánya.

Az, hogy a Betriebsbezogenheit mit is jelent valójában, esetről esetre és minden gazdálkodó szervezet tekintetében külön-külön kell vizsgálni. A fent említett eset kapcsán a munkavezetőnek nem állt fenn speciális jogi kötelezettsége a testi sértés megakadályozására nézve, hiszen nem állapítható meg egy belső viszony a munkavállaló munkaszerződésbe foglalt kötelezettségeivel kapcsolatban,⁶⁰ továbbá e cselekmény önmagában véve nem realizál egy olyan veszélyt, mely speciálisan a gazdálkodó szervezet tevékenységéhez tapad.⁶¹ Kétségtelen, hogy a cselekmény elkövetésére munkaidő alatt került sor és az elkövetés területi körülményei is a munkavégzés tényéből eredtek, azonban a cselekmény ettől még nem lesz a gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggőnek minősíthető. Így kötelezettség hiányában az I. rendű vádlott pusztán nemtevése mulasztásos bűnsejély elkövetői alakzatban büntetőjogi felelősséget nem alapoz meg.

2. 1. 2. Ki lehet a speciális jogi kötelezettség címzettje?

Érdekes, és a gazdálkodó szervezeteken belüli munkamegosztásból, decentralizációból adódóan nem egyértelműen eldönthető kérdés, hogy valójában ki lesz (ki lehet) a speciális jogi kötelezettség címzettje. Egyértelműnek tűnik, hogy a vezető tisztségviselő esetén e kötelezettség általánosságban fennáll. Vajon terheli azonban azokat a személyeket is, akikre csak meghatározott felügyeleti-ellenőrzési jogkört delegál a szervezet? A BGH e kérdéssel az ún. compliance officer felelősségének megállapítása kapcsán foglalkozott, és az alább ismertetett eset kapcsán kimondta, hogy a belső ellenőrző szerv vezetőjének büntetőjogi felelőssége bizonyos esetekben megállapítható, így ő mulasztásos bűnsejélyért felelősségre vonható.⁶²

⁶⁰ Természetesen az eset megítélését módosítaná, ha a munkaszerződés alapján ilyen belső viszony megállapítható lenne.

⁶¹ WAGNER 706. p

⁶² Ld. részletesen: ROTSCH

A compliance officer a gazdálkodó szervezet belső ellenőrzési szervezetrendszerének részét képező személy (illetve amennyiben e feladat ellátására külön szervet hoz létre a gazdálkodó szervezet, e szerv vezetője), akinek a feladata tipikusan a szervezeten belüli jogsértések – különösen a szervezeten belüli irányuló olyan bűncselekmények megakadályozása, melyek a *Haftungsrisiken* (felelősségi kockázat) valamint a jó hírnév sérelmével jelentős hátrányt képesek okozni a gazdálkodó szervezet számára.⁶³

2. 1. 2. 1. *Berliner Stadtreinigungsbetrieb – ügy*

A vádlott (W) a berlini utcatakarító cég⁶⁴ jogi osztályának vezetője, majd 2000-től a belső ellenőrzési szerv tagja volt, e körben tipikus felügyeleti-ellenőrzési feladatok ellátása volt köteles. A cég egyaránt foglalkozott magántulajdonba, illetve városi tulajdonba tartozó utcarészek takarításával. A munka elvégzéséért fizetendő díj a cég által időszakosan került kiszabása, mégpedig úgy, hogy az érintett magánszemélyek a hozzájuk tartozó területeken végzett munkáért járó díjazás 75%-át voltak kötelesek fizetni, míg a maradék 25%-ot Berlin tartományi önkormányzatát terhelte. Azon területek takarításáért járó díjat, ahol magánszemély nem volt fizetésre kötelezhető, teljes terjedelemben a tartományi önkormányzat állta.

Az 1999/2000 periódusra történő díjszabás megállapítása során – mely díjszabást végző projektcsoport vezetője a vádlott volt - egy hiba folytán a magánszemélyek által fizetendő 75%-ba beszámításra kerültek azon területek is, melyeken történt munkavégzés finanszírozására ők nem voltak kötelezhetőek. A hibát felismerték, és a következő számítási periódusra azt korrigálni kívánták, azonban a korrekcióra a projektcsoport egy – később szintén eljárás alá vont – tagjának (G) utasítására nem került sor.⁶⁵ Habár a vádlott már nem volt e projektcsoport tagja, tudomást szerzett G fenti cselekményéről. Mint a belső ellenőrzési szerv erre kötelezett tagja, azonban esetenként mégis részt vett a projektcsoport ülésein, azokról törvényességi-felügyeleti jegyzőkönyvet készített, azonban a hibás, megemelt díjszabás végül elfogadásra került. A fizetendő összeg összesen 23 millió euróval volt több, mint amennyinek lennie kellett volna, és ezen összeg nagy része befizetésre is került. Habár a

⁶³ STOFFERS, F. Kristian: Garantienpflichten des Innenrevisionsleiters einer öffentlich-rechtlichen Anstalt – Überhöhte Straßenreinigungsentgelte. In: Neue Juristische Wochenschrift (NJW). 43/2009. 62. Jahrgang. 3175. p

⁶⁴ Berliner Straßenreinigungsbetriebe (BSR). A takarító cég egy városi üzemeltetésű közjogi kialakítású szervezet volt, azonban büntetőjogi szempontból, a mulasztásos bűncselekményért való felelősség vizsgálata kapcsán a szervezet közjogi jellegének nincsen relevanciája.

⁶⁵ E személy magatartását a bíróság közvetett tettesként elkövetett csalásként értékelte.

vádlottnak tudomása volt az elkövetett csalásról, és lehetősége és kötelezettsége lett volna arra, hogy azt akár a közvetlen felettesének, akár a belső ellenőrzési szervezetrendszer egy másik tagjának jelentse, azt mégsem tette meg, így a bíróság álláspontja szerint a fenti csalás elkövetéséhez, mint mulasztásos bűnsegéd járult hozzá.⁶⁶ Tehát W mulasztásos bűnsegélyben álló büntetőjogi felelőssége G közvetett tettesként történő csalás elkövetéséhez kapcsolódóan realizálódik.⁶⁷

2. 1. 2. 2. *A compliance officer büntetőjogi felelőssége*⁶⁸

Habár a vádlott nem volt compliance officer, a német joggyakorlat és részben a jogirodalom is a BGH ezen döntését tekinti a compliance officer speciális jogi kötelezettségét obiter dicta jelleggel deklaráló döntésnek.⁶⁹ A BGH megállapítása szerint kétségtelen, hogy a vádlott abból a tényből eredően, hogy a jogi osztály vezetője, valamint a belső ellenőrző szerv tagja, egy olyan speciális jogállást bír, amely speciális jogi kötelezettséget alapoz meg. E kötelezettség tartalmát valamint terjedelmét azonban szinte lehetetlen absztrakt módon megfogalmazni, hiszen az minden tényleges és potenciális kötelelességhordozó személy esetében a munkaköréből eredő kötelezettséghorizont ismeretében határozható csak meg,⁷⁰ mint azt már a Betriebsbezogenheit követelményének vizsgálatánál is láthattuk. A jogirodalom és a joggyakorlat is amellet foglal állást, hogy a compliance officer feladatköre rendszerint speciális jogi kötelezettséget keletkeztet a gazdálkodó szervezet tagjai által elkövetett, a gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggésben álló bűncselekmények megakadályozására nézve.⁷¹ A fent említett konkrét esetben a vádlott feladatkörébe tartozott az, hogy a szolgáltatásért fizetésre kötelezett személyeket a csalással megnövelt díj kifizetésétől megóvja, sőt mint a belső ellenőrző szerv vezetője köteles lett volna a jogsértést „észlelni”, jogszerű magatartás tanúsítására felhívni.

Az eset kapcsán láthatjuk, hogy a gazdálkodó szervezetek többszintű, vertikális és horizontális szerveződéséhez igazolódóan nem csak és kizárólag a gazdálkodó szervezet élén álló személyt terhelheti büntetőjogi felelősség, hiszen a munka- és feladatmegosztásból

⁶⁶ BGH, Urt. v. 17.7.2009 – 5 StR 394/08. (Ld. még: ROTSCH 712. p; STOFFERS 3173. p)

⁶⁷ ROTSCH 714-715. pp

⁶⁸ Ld még: GEISMAR 33-38. pp

⁶⁹ ROTSCH 716. p

⁷⁰ STOFFERS 3175. p

⁷¹ Kraft/Winkler: Zur Garantenpflicht des Compliance-Officers. In. Corporate Compliance Zeitschrift (CCZ). 2009. 29. p (In. STOFFERS 3175. p)

adódóan⁷² felügyeleti-és ellenőrzési jogkörök kifejezetten e feladat végzésére szolgáló szervekhez is delegálásra kerülnek. Azt is kijelenthetjük, hogy annak megállapítása, hogy adott esetben egy gazdálkodó szervezetben kit terhelt speciális jogi kötelezettség a bűncselekmény megakadályozására, esetről-esetre kell vizsgálni.

⁷² DIRK H. V. Adam: Die Begrenzung der Aufsichtspflichten in der Vorschrift des § 130 OWiG. In. wistra. 8/2003. 285. p

V. A vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségét explicit megalapozó különös részi törvényi tényállások

A büntetőjog individuális jellege miatt mindenkit csak a saját cselekménye miatt, a bűncselekmény elkövetésében való szerepével arányosan vonhatunk felelősségre, így tehát a más által elkövetett bűncselekmény főszabály szerint nem alapozhatja meg olyan személy büntetőjogi felelősségét, akinek a magatartása az adott cselekményhez semmilyen elkövetői alakzat útján nem kapcsolódik. Ezt az elvet deklarálja a nulla poena sine crimine elve.⁷³ E fejezetben mégis megkérdőjeleződhet számunkra ennek az alapvető büntetőjogi elvnek a maradéktalan érvényesülése, hiszen olyan – magyar, valamint német – büntetőjogi, illetve szabálysértési tényállások kerülnek ismertetésre, melyek esetében egy más által elkövetett alapbűncselekményhez kapcsolódóan állapítjuk meg olyan személy büntetőjogi felelősségét, akinek a (tipikusan az indokolt kriminalitás szintjét el sem érő) cselekménye pusztán egy halvány, dogmatikailag nehezen alátámasztható quasi okozatossággal kapcsolódik a másik személy cselekményéhez. A vizsgálat tárgyát képező tényállások kétségkívül kitérítik a büntetőjogi felelősséget azzal, hogy – mint látni fogjuk – a vezetői felelősséget egyes elkövetői alakzatok alá szubszumáló megoldásoktól elérően e tényállások az elkövető szubjektív viszonyulásának vizsgálatát egyre kevésbé, illetve egyáltalán nem követeli meg. Kérdéses és vizsgálandó, hogy e szabályozási konstrukció mennyiben sért(het)i a bűnösségen alapuló felelősség elvét.

1. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztását kriminalizáló sui generis tényállások

Mint már a bevezetésben említettem a Btk. két párhuzamos (csatlakozó) vezetői felelősségi alakzatot tartalmaz, az aktív vesztegetés, valamint a költségvetési csalás tényállásához kapcsolódóan. Az 1978. évi IV. törvény⁷⁴ szerint az aktív hivatali vesztegetéshez, illetőleg a költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti és ellenőrzési kötelezettség elmulasztásának büntetettét követi el a gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója, ha az aktív hivatali vesztegetés, illetőleg költségvetési csalás büntetettét a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet

⁷³ VERMES Miklós: Büntetőjogi felelősség mások cselekménye miatt. In: Jogtudományi Közlöny. 1976/6. 296.

⁷⁴ 1978. évi IV. törvény 253. § (3) (4) bekezdések, valamint 310/A. §

érdekében követte el, és a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítése a bűncselekményt megakadályozhatta volna. Az aktív vesztegetéshez kapcsolódva e deliktum vétségi alakzatát követi el az, aki a felügyeleti és ellenőrzési kötelezettségét gondatlanságból mulasztja el. A 2012. évi C. törvény az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó vezetői felelősségi alakzattal kapcsolatban a tettesi kör viszonylatában jelentett módosulást, nevezetesen a tényállás a régi Btk. megszövegezéséhez képest annyiban változott, hogy a „gazdálkodó szervezet (...) tagja vagy dolgozója” elkövetői kör helyett „a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy” megjelölés került beiktatásra.⁷⁵ Szembetűnőbb módosítást eszközölt viszont a jogalkotó a költségvetési csaláshoz kapcsolódó alakzat tekintetében azzal, hogy a bűncselekményt az eredeti tényállásból változatlanul átvett elkövetői kör akkor követi el, ha a kötelezettsége elmulasztása *lehetővé teszi*, hogy a költségvetési csalást a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet tevékenysége körében kövesse el. A tényállás módosításának bűncselekménytani relevanciája később kerül kifejtésre.

A tágabb értelemben vett német büntetőjogi szabályozást áttekintve a magyar megvalósításhoz hasonló tényállást találunk, azonban a németek a realizálódó cselekményt nem bűncselekménynek, hanem pusztán szabálysértésnek aposztrofálják.⁷⁶ A német szabálysértési törvény (OWiG)⁷⁷ 130. §-a a következő tényállást tartalmazza:

„Aki gazdálkodó szervezet vagy vállalkozás vezetőjeként szándékosan vagy gondatlanul elmulasztja azoknak a felügyeleti intézkedéseknek a megtételét, melyek szükségesek a gazdálkodó szervezetben vagy vállalkozásban a vezető tisztségviselő felügyeleti körébe tartozó olyan kötelezettségszegések megakadályozásához, melyek megsértése büntetéssel vagy pénzbírsággal fenyegetett, szabálysértést követ el, amennyiben ilyen kötelezettségszegés megvalósul és a szükséges felügyeleti intézkedés teljesítése ezek megszegését megakadályozhatta volna, vagy az elkövetést lényegesen megnehezíthette volna.”⁷⁸ A törvény 1975. január 1-je óta tartalmazza e tényállást,⁷⁹ tehát láthatjuk, hogy az már jóval a vezetői felelősség alapítására kötelező közösségi instrumentumok megjelenése előtt a német

⁷⁵ 2012. évi C. törvény 293. § (4) (5) bekezdések

⁷⁶ Arról, hogy vajon a büntetőjogi vagy szabálysértésként történő szabályozást tartjuk helyesebbnek, később esik szó.

⁷⁷ Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (1968. május 24.-én lépett hatályba)

⁷⁸ § 130 OWiG (1) Wer als Inhaber eines Betriebes oder Unternehmens vorsätzlich oder fahrlässig die Aufsichtsmaßnahmen unterlässt, die erforderlich sind, um in dem Betrieb oder Unternehmen Zuwiderhandlungen gegen Pflichten zu verhindern, die den Inhaber treffen und deren Verletzung mit Strafe oder Geldbuße bedroht ist, handelt ordnungswidrig, wenn eine solche Zuwiderhandlung begangen wird, die durch gehörige Aufsicht verhindert oder wesentlich erschwert worden wäre.

⁷⁹ ROGALL, Klaus: Dogmatische und kriminalpolitische Probleme der Aufsichtspflichtverletzung in Betrieben und Unternehmen (§ 130 OWiG). In. ZStW 98 (1986) Heft 3. 573. p

jogrendszer részét képezte. Láthatjuk azt is, hogy a tényállás – a magyar szabályozástól eltérően általános jelleggel rendeli büntetni a cselekményt, nem ragad ki meghatározott alapbűncselekményeket, így a szankcionálás köre tágabb, viszont a szabálysértési tényállásként való szabályozás enyhébben ítéli meg a cselekményt, mint a magyar szabályozás.

Ha a két magyar tényállást vesszük górcső alá láthatjuk, hogy a jogalkotó a már fentebb kifejtett Betriebsbezogenheit követelménye alá eső két bűncselekményt ragad pusztán ki. E konstrukció, miszerint az említett német szabályozástól eltérően a jogalkotó mintegy kazuisztikus jelleggel, meghatározott bűncselekmények megvalósulása esetén rendeli csupán büntetni a cselekményt, a német szabályozástól sem volt idegen. Számos kísérlet fedezető fel a szabályozás történetében,⁸⁰ amikor – az általános szabálysértési tényállás létezése mellett is – meghatározott csatlakozó bűncselekmény megvalósulása esetén a magatartást büntetőjogi eszközökkel kívánták szankcionálni, azonban e résszabályozási konstrukciók idővel hatályon kívül helyezésre kerültek.⁸¹ A részletszabályozások megszüntetésének legfőbb indoka a jogrendszer egységességének a kazuisztikus szabályozással való megsértése volt, hiszen kérdés, hogy a jogalkotó milyen rendezőelv alapján ragad ki gazdálkodó szervezet tevékenységi körébe eső meghatározott bűncselekményeket, és rendeli súlyosan büntetni azt az elkövetési magatartást, amely adott esetben más bűncselekmény elkövetéséhez kapcsolódóan is realizálódik.⁸² Ha annak az okát keressük, hogy a magyar szabályozás miért épp e két bűncselekményhez kapcsolódóan alapít büntetőjogi felelősséget, kétségtelen, hogy a választ a pusztán a nemzetközi instrumentumok által előírt kötelezettségek teljesítésében látjuk.

⁸⁰ A magyar megvalósításhoz hasonló tényállás volt jelen a német büntetőjogi szabályozásban például a megtévesztő reklámozáshoz, kartelljog megsértéséhez, illetve meghatározott környezetvédelmi, iparjogi bűncselekmények elkövetéséhez kapcsolódva. (Ld. részletesen: GÖHLER Erich: Zur strafrechtliche Verantwortlichkeit des Betriebsinhaber für die in seinem Betrieben begangenen Zuwiderhandlungen. In: Jeschek, Hans-Heinrich/Lüttger (Hrsg.) Festschrift für Eduard Dreher zum 70. Geburtstag, Berlin/New York 1977. 612.)

⁸¹ KOHLMANN Günter – OSTERMANN Martin: Die Verletzung der Aufsichtspflicht in Betrieben und Unternehmen – Pläne für eine verfassungswidrige Reform. In: wistra. 4/1990. 123. p

⁸² GÖHLER 617. p

2. A speciális tényállás és a mulasztásos bűnsegély egymáshoz való viszonya

Ha a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása kapcsán megállapítható mulasztásos bűnsegélyt és (elsősorban)⁸³ az OWiG által szabályozott speciális tényállást összehasonlítjuk, akkor a két jogalapon történő büntetendőség első ránézésre összeegyeztethetetlennek tűnhet. A rendelkezés ismeretében ellentmondást fedezhetünk fel, hiszen – mint már láthattuk – az OWiG gazdálkodó szervezetekben történő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértését pusztán mint szabálysértést, és nem mint bűncselekmény rendeli büntetni.⁸⁴ Így ha a teleologikus és logikai jogértelmezési módszereket segítségül hívjuk azt mondhatjuk, hogyha a jogalkotó *expressis verbis* szabálysértésként szabályoz egy olyan magatartást, ami önmagában véve a mulasztásos bűnsegély elkövetői alakzat alkalmazásával büntethető lehetne az általános részi szabályok alapján, akkor nyilvánvalónak tűnhet, hogy a jogalkotói cél az volt, hogy e magatartások ne bűncselekményként, hanem enyhébb megítélésű, kisebb társadalomra veszélyességű szabálysértésként minősüljenek. Azonban a rendelkezés megvizsgálást követően láthatjuk, hogy a külön tényállásban történő kriminalizálásra nem az enyhébb megítélés, hanem éppen a magatartás súlyosabbnak való minősítésének követelménye adott okot. A két alakzat közötti lényegi elhatároló szempont pedig nem más, mint az elkövető szándéka, a tudati oldal vizsgálta. Hiszen amíg a bűnsegédnél szükséges a szándékos magatartás megállapítása, addig a szabálysértési tényállás még azt sem kívánja meg, hogy az mulasztás elkövetője a kapcsolódó bűncselekmény megvalósulásáról tudomással bírjon. Így nem értünk egyet azzal a jogirodalmi állásponttal,⁸⁵ miszerint a fentebb ismertetett compliance officer speciális jogi kötelezettségének fennállása, és ez alapján bűnsegély megállapítása csak abszolút kivételes esetben helyeselhető és ezen elkövetői alakzat helyett a szabálysértési tényállás alapján fennálló felelősség állapítandó meg tipikus esetben. Ezért úgy vélem, hogy abban az esetben, ha a mulasztásos bűnsegély feltételei fennállnak, úgy akcesszóriusan az alaphűncselekményhez elsősorban azt kell megállapítani,⁸⁶ és akkor, ha az elkövetőnek az alaphűncselekményhez való szubjektív viszonyulása hiányzik, úgy

⁸³ Az összehasonlítás és a probléma felvetése elsősorban a német szabályozás ismeretében szembetűnő, hiszen a hazánkban nem létező általános szabálysértési tényállás mellett alkalmazza a bírói gyakorlat a mulasztásos bűnsegéllyel kapcsolatban ismertetett konstrukciókat is.

⁸⁴ STOFFERS 3176. p

⁸⁵ STOFFERS 3176. p

⁸⁶ Vö. MASCHKE, Günther: Aufsichtspflichtverletzungen in Betrieben und Unternehmen: Die Sanktionierung von Verstößen gegen die Aufsichtspflicht in Betrieben und Unternehmen nach § 130 Ordnungswidrigkeitengesetzes unter besonderer Berücksichtigung des Zusammenhangs zwischen Tathandlung und Zuwiderhandlung. Berlin Verlag A.Spitz, Berlin; Nomos Verlag, Baden-Baden. 1997. 22. p

éled fel a speciális bűncselekményi illetőleg szabálysértési tényállás alkalmazásának lehetősége.

A továbbiakban a tényállásokkal kapcsolatban felmerülő problémák ismertetésére az e tekintetben releváns objektív, valamint a szubjektív tényállási elemek bemutatásán keresztül kerül sor.

3. A védendő jogi tárgy meghatározása, valamint a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértésének büntetőjogi eszközökkel történő üldözésének problematikája

A védendő jogi tárgy meghatározása a magyar tényállások tekintetében nem jelent különösebb nehézséget, hiszen azt mondhatjuk, hogy az adott alaptényállás által védett jogi tárgyat hivatottak első sorban a párhuzamos felelősségi alakzatok is védeni. Így a költségvetési csaláshoz kapcsolódó tényállás védett jogi tárgya az államháztartás költségvetési bevételeinek biztosításához és a költségvetés prudens működéséhez fűződő érdek,⁸⁷ a vesztegetéshez kapcsolódó tényállás által védeni kívánt jogi tárgy pedig tágabb értelemben véve a közélet tisztaságához fűződő társadalmi érdek.⁸⁸ Az elődleges jogi tárgyakon túl azonban – a tényállások azonosságából eredően is – egy másodlagos védendő jogtárgyi kört is meghatározhatunk, mégpedig a gazdálkodó szervezetek rendjének megtartása, azok szabályszerű működéséhez fűződő érdek.⁸⁹ A bűncselekményeknek a Btk. meghatározott fejezeteiben való elhelyezése folytán kétségtelen e jogtárgyak védelmének elsődlegessége. Nem ilyen egyszerű azonban a helyzet az idézett német tényállás tekintetében, hiszen ott egy olyan általános szabálysértési tényállásról beszélünk, ahol nincsen meghatározva *expressis verbis*, mely más által elkövetett bűncselekményhez kapcsolódik, a jogtárgy meghatározásának nehézsége pedig épp e tényből ered. Végső soron azonban a német szakirodalom is arra az álláspontra helyezkedik, hogy elsődleges védendő jogtárgynak azon bűncselekmények, illetőleg szabálysértések által védett jogtárgyat kell tekinteni, melyek megvalósulása kapcsán a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelőssége megállapításra kerülhet, hiszen a gazdálkodó szervezet belső rendjének fenntartása, mint jogi tárgy, önmagában véve céltalannak, érdek nélkülinek tűnhet.⁹⁰ A gazdálkodó szervezetek

⁸⁷ KARSAI Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest. 2013. 838. p

⁸⁸ KARSAI (2013) 603. p

⁸⁹ ROGALL 586. p

⁹⁰ ROGALL 586-587. pp

szabályszerű működéséhez fűződő érdek másodlagosan védendő jogi tárgyként való megfogalmazása is jogosan vetheti fel a kérdést, vajon a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megszegését önmagában véve indokolt egy büntetést (büntetőjogi szankcionálást) érdemlő jogtalanságnak⁹¹ tekinteni?⁹²

Úgy vélem, hogy a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása nem tekinthető olyan, kriminális cselekménynek, amely büntetőjogi eszközökkel való szankcionálást igényelne. E kötelezettség megsértése tulajdonképpen nem szociáletikai jogtalanság,⁹³ pusztán különböző – tipikusan magánjogi forrásokból származó – előírások megsértése. Kétségtelen és vitathatatlan, hogy ha önmagában véve csak e cselekményt vizsgáljuk, a kötelezettség teljesítésének elmulasztásával sérül a fentebb említett másodlagos jogtárgy, ámde pusztán e jogi tárgy megsértése véleményem szerint nem alapozza meg a szűk értelemben vett büntetőjogi eszközökkel történő szankcionálást.⁹⁴ Mi is tekinthető valójában a felelősség alapjának? A felróható magatartás, vagy a realizálódó káros következmény?⁹⁵ Úgy vélem kétségtelen, hogy de facto a büntetőjogi felelősség alapját e tényállások esetében a káros következmény, azaz az objektív büntethetőségi feltételként meghatározott *más által elkövetett bűncselekmény* megvalósulása képezi. De jure a büntetőjogi felelősséget a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség szándékos (vagy gondatlan) elmulasztása miatt állapítjuk meg, azonban a szankció jellegéből és mértékéből is láthatjuk, hogy a felelősség alapját tulajdonképpen maga a harmadik személy által megvalósított alapcselekmény képezi. Éspedig ha az elsődleges jogi tárgyat csak e cselekmény sérti, akkor a pusztán felügyeleti kötelezettség megsértése esetében a büntetőjogi reakció nem indokolt. A szabadságvesztéssel történő fenyegetés egy ilyen jellegű magatartás esetén kétségkívül aránytalan, a felelősségnek pedig implicit a más által elkövetett bűncselekményre történő alapítása szembehelyezkedik a nulla poena sine culpa elvével.

⁹¹ NAGY 4. p

⁹² KOHLMANN-OSTERMANN 130. p

⁹³ MASCHKE 25. p; ROGALL 586. p; SCHÖNKE, Adolf/ SCHRÖDER, Horst: Strafgesetzbuch Kommentar. Auflage 27. Verlag C. H. Beck München 2006. 154. p

⁹⁴ SCHÖNKE/SCHRÖDER 154. p

⁹⁵ HORVÁTH Anna: A hivatásbeli (foglalkozásbeli) kötelezettségnek hanyagságból történő megszegéséért való büntetőjogi felelősség. In. Jogtudományi Közlöny. 9/1967. 553. p

4. A más által elkövetett bűncselekmény, mint objektív büntethetőségi feltétel

Az objektív büntethetőségi feltételek létjogosultsága egy jogállami büntetőjogi rendszerben alapvetően vitatott, hiszen olyan tényállási elemről beszélünk, melyre az elkövető tudatának nem kell kiterjedni, az a cselekményétől függetlenül következik be, egy ilyen feltétel alapítása pedig alapvetően sérti a bűnösségen alapuló felelősség elvét. Egyetlen esetben megengedett az alkalmazásuk, mégpedig akkor, ha azok a büntetendőség korlátozását célozzák.⁹⁶ Ebben az esetben arról van szó, hogy a törvény egy alapvetően jogtalan cselekmény nem teljes szegmensének megvalósulása esetében rendeli büntetni az elkövetőt, hanem pusztán akkor, ha ez az objektív büntethetőségi feltétel fennáll.⁹⁷ Ezzel szemben meg nem engedett objektív büntethetőségi feltételről beszélünk akkor, ha az nem a büntetőjogi felelősséget korlátozza, hanem éppen azt tágítja, szélesíti ki. Míg az előbbi esetben azért beszélünk megengedhetőségről, mert az elkövető szándékának kiterjedését egy olyan körülmény tekintetében nem várjuk el, illetve nem követeljük meg, mely feltétel realizálódása az elkövető javára szolgál, azaz a büntetőjogi felelősségét leszűkíti, addig az utóbbi esetben egy olyan körülmény realizálódása folytán büntetjük (súlyosabban) az elkövetőt, melyre a szubjektuma egyáltalán nem terjedt ki.

Ha a vizsgált tényállások konstrukcióját áttekintjük, akkor láthatjuk, hogy a büntetőjogi felelősség kitágítása, kiterjesztése (a mulasztásos bűnsegély koncepciójához viszonyítva) első sorban abban áll, hogy a jogalkotó egyáltalán nem várja el a vizsgált tényállások elkövetőitől azt, hogy a szándékuk az alaphűncselekményre kiterjedjen, sőt mi több, ez elő sem fordulhat. Hiszen amennyiben az alaphűncselekmény tekintetében a vezető tisztségviselő tudatában bármilyen nemű előrelátás megállapítható, abban az esetben dogmatikailag már nem ez a tényállás fog megvalósulni, hanem a már tárgyalt tettesi-részesi alakzatok valamelyike.⁹⁸

A tényállások így tulajdonképpen egyfajta „quasi sui generis mulasztásos bűnsegédi” jellegű tényállások, hiszen – mint már fentebb említésre került – a bűnsegély esetében természetesen vizsgálni kell a bűnsegéd bűnösségét is.

A jogirodalomban vitatott kérdés, hogy vajon e tényállások tekintetében az objektív büntethetőségi feltétel korlátozó vagy kiterjesztő hatású. Korlátozó jellegű, így megengedett feltételről kell beszélnünk akkor, ha azt úgy értelmezzük, hogy a felügyeleti-ellenőrzési

⁹⁶ Ld. részletesen: SCHMIDTHAUSER, Eberhard: Objektive Strafbarkeitsbedingungen. In: ZStW. 545-564. pp; ROGALL 591. p

⁹⁷ Ilyen feltételről beszélünk például a csődbűncselekmény esetében, amikor a bűncselekmény akkor lesz büntetendő, ha a csődeljárást megindították (Btk. 404. § (5) bek. a) pont).

⁹⁸ KARSAI (2013) 604. p

kötelezettség elmulasztása a korlátozó feltétel folytán nem fog minden esetben bűncselekménynek minősülni, pusztán akkor, ha a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója bűncselekményt követ el. Azonban úgy vélelem, hogy ebben az esetben mégis inkább a bűnösségen alapuló felelősség elvét sértő kiterjesztő jellegű objektív büntethetőségi feltételről van szó. Hiszen e feltétel csak abban az esetben nem sértené a bűnösségen alapuló felelősség elvét, ha az objektív feltétel gondolatban történő elvonásával is egy büntetést érdemlő (*strafwürdig*) cselekményről beszélünk.⁹⁹ Mint már említettem, önmagában véve a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése nem tekinthető olyan kriminális cselekménynek, amely büntetőjogi szankcionálást érdemel, éppen ezért azzal, hogy önmagában büntetőjogi mértékű jogtárgysértést nem hordoz, a hozzá kapcsolódó objektív büntethetőségi feltétel büntetőjogi felelősséget kiterjesztőnek tekintendő.¹⁰⁰ Sőt mi több, véleményem szerint, ha a kérdést a mulasztásos bűnsegély fent ismertetett konstrukciójával párhuzamba állítva vizsgáljuk, az még inkább megerősíti ezt az állítást, hiszen ott a jogalkotó a cselekmény jogellenességét és így büntetendőségét a tettesi alapcselekmény jogtalanságában látja, az ahhoz nyújtott mulasztásban megnyilvánuló bűnsegélynek pusztán „eszköze” a speciális jogi kötelezettségből eredően elvárható felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása. A jogalkotó a fejezetben vizsgált tényállás esetén is a „tettesi alapcselekmény” jogtalanságában látja az elkövető cselekményének jogtalanságát, melyre egyrészt az elsődleges jogtárgy vizsgálatából, másrészt pedig abból a tényből következtethetünk, hogy a jogalkotó csak két bűncselekményhez kapcsolódva rendeli büntetni a vezető tisztségviselő mulasztását. Abból következően pedig, hogy a büntetendőség jogalapja alapvetően abban az alapbűncselekményben áll, melyet a jogalkotó aképpen konstruált, hogy az elkövetőnek a megvalósulásáról nem is kell (szabad) tudnia, tulajdonképpen meg nem engedett módon alapít gyakorlatilag egy objektív felelősségi alakzatot függetlenül attól, hogy formailag a szubjektív tényállási elemek vizsgálatát a vizsgált cselekmény tekintetében megkívánja. Mindezt úgy vélem, hogy az ismertetett tényállásokban meghatározott objektív büntethetőségi feltétel alapvetően szembelyezkedik a bűnösségen alapuló felelősség elvével, meg nem engedett módon tágítják ki a büntetőjogi felelősség határait, ezért véleményem szerint vizsgálandó, hogy a szabályozás valóban kiállja-e az alkotmányosság követelményét.

⁹⁹ Vö.: KOHLMANN-OSTERMANN 130-131. pp

¹⁰⁰ Vö.: KARSAI-SZOMORA-VIDA 37. p

5. *Materiális vagy immateriális deliktum?*

Az eredmény az egy olyan objektív tényállási elem, amely az elkövetési magatartással okozati összefüggésben, külvilági változásként jelenik meg.¹⁰¹ A veszélyeztető deliktumokat illetően absztrakt és konkrét veszélyeztető bűncselekmények között tehetünk különbséget. A két forma közötti lényegi különbség, hogy amíg az absztrakt veszély a védett jogi tárgy általános veszélyeztetésén alapul, így az elkövetési magatartás alkalmas konkrét veszély vagy sérelem előidézésére, viszont ennek bekövetkezése nem tartozik a tényálláshoz, addig a konkrét veszélyeztetési deliktum esetén a veszély tényállásszerű eredmény.¹⁰² Így tehát az absztrakt veszélyeztetési deliktumok tulajdonképpen már az elkövetési magatartás realizálásával megvalósulnak, azaz esetükben tulajdonképpen immateriális bűncselekményekről beszélünk,¹⁰³ melyet az a tény is erősít, hogy az absztrakt veszélyeztető deliktumok esetén nem beszélhetünk olyan külvilági változásról, melyet eredménynek lehetne tekinteni. Az absztrakt veszélyeztetési tényállások tipikusan a büntetőjogi felelősséget hivatottak kiszélesíteni azzal, hogy meghatározott magatartást még a konkrét veszély vagy sérelem bekövetkezése előtt rendel büntetni a jogalkotó, ezzel tulajdonképpen *előre hozza a büntetendőséget*.¹⁰⁴

Jogirodalmi vitát vet fel a kérdés, vajon a meghatározott alapbűncselekményhez kapcsolódó felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése absztrakt vagy konkrét veszélyeztetési (azaz immateriális vagy materiális) deliktum? Alapvetően azt mondhatjuk, hogy a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása önmagában már absztrakt módon veszélyeztető¹⁰⁵ a védendő jogi tárgyat.¹⁰⁶ Egyes, német szakirodalmi álláspontok szerint¹⁰⁷ a vizsgált tényállás konkrét veszélyeztetési deliktum, a gazdálkodó szervezetben a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megszegésével összefüggésben realizálódó veszélyt egy konkrét veszélynek tekinti, hiszen azzal meghatározott, a gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggő bűncselekmény vagy szabálysértés megvalósulásának veszélye fennáll. E szerint azért sem beszélhetünk pusztán absztrakt veszélyeztetési deliktumról, mert a cselekmény jogtalansága –

¹⁰¹ NAGY 107. p

¹⁰² NAGY 108. p

¹⁰³ NAGY 108. p

¹⁰⁴ Az absztrakt veszélyeztetési deliktum, mint tipikus *Vorverlagerung* jelenség. Ld. JAKOBS, Günther: Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung. In. ZStW. 4/1985. 768. p

¹⁰⁵ ROGALL 588. p

¹⁰⁶ Ez a megállapítás objektív jellegű, és független attól, hogy maga a cselekmény – véleményem szerint – nem éri el a kriminalizálás kötelezettségének szintjét. Hiszen a jogtárgyat absztrakt módon veszélyeztető cselekmény a büntetőjogon kívül álló eszközökkel is eliminálható, veszélyessége elhárítható, a jogtárgy megóvható.

¹⁰⁷ BOCK, Dennis: Strafrechtliche Aspekte der Compliance-Diskussion - § 130 OWiG als zentrale Norm der Criminal Compliance. In. ZIS. 2/2009. 72. p

mint már láttuk – nem (pusztán) a kötelezettség megsértésében merül ki. Másrészt azonban kétséges már a fentebb kifejtett problémakörök miatt is azt mondanunk, hogy a más által realizált, objektív büntethetőségi feltételt bevonjuk a jogtalanság tárgykörébe, mely a bűncselekményt konkrét veszélyeztető tényállássá teszi, tenné.¹⁰⁸ Így tehát úgy vélem, hogy alapvetően a felügyeleti kötelezettség megsértésének vizsgálata során figyelmen kívül kell hagynunk az objektív büntethetőségi feltétel létét, viszont nehéz attól eltekintve vizsgálni a cselekményt, hiszen de facto annak jogtalanságát – mint már láttuk – maga a feltétel teremti meg. Ha elfogadjuk, hogy konkrét veszélyeztetési deliktumról van szó, akkor a veszélyeztető eredmény bekövetkezését az elkövető tudatának át kell fognia, valamint materiális bűncselekményről lévén szó, vizsgálnunk kell az elkövetési magatartás és az eredmény közötti okozati összefüggést is. Így tehát az elkövető tudatának ki kell terjednie arra, hogy a kötelezettsége nem teljesítésével valaminemű okozatosságban a felügyeleti körébe tartozó személyek vesztegetést vagy költségvetési csalást követhetnek el.¹⁰⁹ Materiális bűncselekmény esetén az okozati összefüggésnek az elkövetési magatartás és az eredmény között kell fennállnia (mely eredmény ebben az esetben valaminemű veszélyhelyzet előidézése lenne), ezért az okozati összefüggés tekintetében a vizsgálatot alapvetően nem terjesztjük ki az objektív büntethetőségi feltételre, hiszen a más által elkövetett bűncselekmény bekövetkezése bűncselekménytani értelemben nem eredmény.

Úgy vélem, hogy esetünkben mégis pusztán absztrakt veszélyeztető tényállásról szabad beszélnünk, hiszen az elsődleges jogi tárgyra nézve az elkövetési magatartás kizárólag absztrakt veszélyt jelenthet. És mivelhogy a cselekmény jogtalanságát az elsődleges jogi tárgy védelmének érdeke alapozza meg, így véleményem szerint az tekintendő irányadónak a probléma vizsgálata során. Ezt az álláspontot támasztja alá továbbá az a tény is, hogy az elkövetési magatartás realizálása nem okoz külvilági változást, így a tényállás tekintetében bűncselekménytani értelemben vett eredményről nem beszélhetünk. Amennyiben elfogadjuk azt, hogy absztrakt veszélyeztető tényállásról, így egy immateriális bűncselekményről van szó, úgy a tényállás az elkövetési magatartás realizálásával – az objektív büntethetőségi feltétel teljesülésének függvényében – megvalósul.

¹⁰⁸ ROGALL 595. p

¹⁰⁹ KARSAI (2013) 604. p

6. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése és az alaphűncselekmény elkövetése közötti okozati kapcsolat

A mulasztásos bűncselekmények esetében az okozatosság megléte, illetve meg nem léte egy régóta vitatott kérdés. E probléma ismertetése és az egyes álláspontok feltűntetése meghaladná a dolgozat tartalmi kereteit, így erre nem vállalkozom. Általánosságban azonban azt a nézetet kívánom alapul venni, miszerint a mulasztás nem okozatos magatartás, okozatosságról csak akkor beszélhetnénk, ha a pusztán nemtevés köteleesség-ellenesség hiányában is okozatos lenne.¹¹⁰ Az előzőekben láthattuk, hogy a más által elkövetett bűncselekmény objektív büntethetőségi feltételként kapcsolódik a tényálláshoz, így a realizálódó bűncselekmény vagy szabálysértés nem eredmény, hiszen nem (szoros értelemben vett) tényállási elem. Ha annak tekintenénk, az azt jelentené, hogy egyrészt az elkövető tudatának annak bekövetkezését át kellene fognia, amit – mint már láttuk – nem várunk el, másrészt pedig azt, hogy az elkövetési magatartás és a realizálódó alaphűncselekmény között okozati összefűggés fennállását kellene vizsgálnunk. A cselekmény eredmény volta az említett első probléma miatt megbukik, azonban a két magatartás közötti okozatosság kérdése ennek ellenére vizsgálandó, hiszen látnunk kell, hogy a két cselekmény között sajátos kapcsolat van, egymással összefűggésben állnak. Arra a kérdésre azonban, hogy ezt a kapcsolatot, összefűggést miképpen tudnánk dogmatikailag helyesen definiálni, nehéz választ adni. Véleményem szerint az objektív büntethetőségi feltételként definiált alaphűncselekmény az okozatosság vizsgálata tekintetében egy *quasi tényálláson kívűli eredménynek*¹¹¹ tekinthető.

6. 1. Az okozati kapcsolat vizsgálata a konkrét tényállások fűnyében

A cselekmények közötti okozati kapcsolat vizsgálatának követelménye abból vezethető le, hogy a törvényi tényállás kimondja, hogy a cselekmény akkor bűncselekmény, ha az elmulasztott felűgyeleti-ellenőrzési kötelezettség teljesítése az alaphűncselekmény elkövetését *megakadályozhatta volna*, illetőleg az a bűncselekmény elkövetését *lehetővé tette*. Mindkét megfogalmazásból levezethetjük egyrészt azt a követelményt, hogy az elmulasztott kötelezettségnek objektíve alkalmasnak kell lennie arra, hogy teljesítésűk esetén az adott bűncselekmények ne következzenek be. Továbbá a „megakadályozhatta volna” feltételt

¹¹⁰ NAGY 114. p

¹¹¹ ROGALL 601. p

tartalmazó tényállások esetében egy hipotetikus kauzalitásról is beszélünk, hiszen teljes bizonyossággal nem állapítható meg az, hogy egy adott cselekmény realizálásával vajon egy másik személy szubjektumától függő más cselekmény bekövetkezett volna vagy sem.¹¹² E tekintetben a költségvetési csaláshoz kapcsolódó tényállás új Btk. szerinti megszövegezése szerencsésebb, hiszen a korábbi szabályozáshoz képest a jogalkotó megfordította az okozatosságot. Így a bűncselekmény akkor valósul meg, ha „a mulasztás révén vált lehetővé¹¹³ a költségvetési csalás megvalósítása”.¹¹⁴ A cselekmények közötti okozati kapcsolat vizsgálata szempontjából ez utóbbi kevésbé problematikus konstrukció abból a szempontból is, hogy itt az okfolyamatot lineárisan vizsgáljuk.

A német jogirodalom a mulasztás okozatosságának kérdésére adott válaszként elismeri hagyományos *conditio sine qua non*-formula alkalmazását, azonban annak csak a tiszta mulasztásos bűncselekmények jellegéből adódó módosításával.¹¹⁵ Alapvetően a *conditio sine qua non*-formula alkalmazása során azt mondjuk, hogy az cselekmény akkor okozatos az eredménnyel, ha az eredmény a cselekménynek a gondolatban történő elvonásával nem következett volna be.¹¹⁶ A német jogirodalom akkor tekinti a mulasztást (quasi) okozatosnak, ha az eredmény a kötelezettség teljesítésével, *bizonyossággal határolt valószínűséggel* nem következett volna be.¹¹⁷

6. 2. Az objektív beszámítás tana, mint lehetséges megoldás?

Megfigyelhető, hogy a két cselekmény közötti okozati kapcsolat a tényálláshoz kapcsolódó okozati összefüggés vizsgálatával nem oldható meg megnyugtatóan. Az uralkodó német szakirodalmi álláspont a két cselekmény közötti okozatosság kérdését ezért az objektív beszámítás tanának alkalmazásával igyekszik megválaszolni.

Az objektív beszámítás tanának alapkoncepciója szerint az eredmény akkor beszámítható az elkövetőnek, ha az egy jogilag meg nem engedett veszélyt idézett elő, és e veszély végső soron tényállásszerű eredményben realizálódott.¹¹⁸ Habár esetünkben kétségtelenül nem beszélhetünk tényállásszerű eredményről az alapbűncselekmény tekintetében (legfeljebb

¹¹² ROGALL 611. p

¹¹³ Az láthatjuk, hogy egy felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása tulajdonképpen minden esetben utat nyit bűncselekmény elkövetésére. Az pedig, hogy erre valóban sor kerül-e már e harmadik személy szándékán múlik.

¹¹⁴ KARSAI 838. p

¹¹⁵ WAGNER 706. p

¹¹⁶ NAGY 109. p

¹¹⁷ MASCHKE 75. p; ROGALL 607. p; WAGNER 706. p

¹¹⁸ RENGIER 90. p

tényálláson kívüli quasi eredményről), az objektív beszámítás tana mégis segítséget nyújthat számunkra a cselekmények közötti okozati kapcsolat definiálásában.

Az elmélet szerint csak akkor beszélhetünk egy (akár absztrakt, akár konkrét) veszély eredményben való realizálódásáról, ha közöttük ún. rizikó-összefüggés (*Risikozusammenhang*) áll fenn. A másik feltétel, hogy az eredmény bekövetkezésének a megsértett norma védelmi körét kell érintenie. A vizsgált tényállások szempontjából releváns, hogy az elmélet meghatározott feltételek között akkor is beszámítani rendeli az eredményt az elkövetőnek, ha annak bekövetkezését egy harmadik személy magatartása befolyásolta,¹¹⁹ és bűncselekményt pusztán az általános okozatossági elméleteket vizsgálva azt nem írhatnánk az elkövető terhére. Az eredmény harmadik személy által történő szándékos realizálása esetében az objektív beszámítás tana nem zárja ki automatikusan a kiindulási cselekményt megvalósító személy felelősségét. Amennyiben a harmadik személy eredményt előidéző cselekménye szorosan a kiindulási cselekményhez kapcsolódóan realizálódik, tehát az eredmény a cselekmény nélkül nem valósult volna meg, függetlenül attól, hogy végső soron az eredményt harmadik személy okozta, a bűncselekményt az elkövetési magatartást realizáló tettes terhére írjuk. Ezzel szemben a bekövetkező eredményt nem szubszumálhatjuk az alapveszélyt akár szándékosan, akár gondatlanul előidézett elkövetési magatartás alá abban az esetben, ha a veszélyt realizáló eredményt a harmadik személy pusztán az elkövető első cselekménye által megteremtett alkalmat kihasználva idézte elő.¹²⁰

Nem kérdéses, hogy a vizsgált tényállások esetében – a büntetőjog individuális jellegéből is eredően – a harmadik személy által elkövetett bűncselekmény nem lesz objektíve beszámítható törvényi tényállást megvalósító tettesnek.¹²¹

6. 3. „Risikoerhöhungslhre” –Vajon a vezető tisztségviselő felelősségének alapja a bűncselekmény bekövetkezésének kockázatát növelő elkövetési magatartás?

Láthattuk, hogy a két cselekmény közötti okozatosság vizsgálata során nem jelenthetjük ki azt teljes bizonyossággal, hogy a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség a bűncselekmény elkövetését megakadályozta volna, ezt a jogalkotó sem várja el, hiszen a törvényszöveg sem a „megakadályozta volna”, hanem a „megakadályozhatta volna” kitételt használja. A Roxintól származó Risikoerhöhungslhre tulajdonképpen az objektív beszámítás tanához kapcsolódóan

¹¹⁹ Dazwischentretens Dritter (RENGIER 102. p)

¹²⁰ RENGIER 102-103. pp

¹²¹ ROGALL 609. p

foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mennyiben számítható be az eredmény akkor, ha a jogszerű magatartás tanúsítása nem *biztosan*, hanem csak *valószínűleg* akadályozta volna meg a bűncselekmény elkövetését.¹²²

Az elmélet szerint abban az esetben, ha az elkövetési magatartás a jogellenességet kizáró megengedett kockázat mértékét meghaladja, azaz a cselekmény az adott eredmény illetve következmény realizálódásának lehetőségét akár csak megnöveli, úgy az beszámítható az elkövetőnek.¹²³ A tan nem teljes körben elfogadott, a joggyakorlat és a jogirodalom egy része is szembe helyezkedik vele azt vallva, hogy egy szabálysértő magatartás csak abban az esetben tekinthető okozatosnak és számítható be, ha biztos az, hogy egy szabályszerű magatartás tanúsítása esetén az eredmény nem következett volna be.¹²⁴ Hiszen az *in dubio pro reo* elvet alapul véve, ha csak valószínűleg állapítható meg a magatartás tanúsításával okozatosan az eredmény elmaradása, úgy azt az elkövető terhére nem lehet értékelni, ezen eljárásjogi alapelv alapján pedig egy hipotetikus kauzalitás létjogosultságát tagadni kell.¹²⁵ Azonban esetünkben a jogalkotó tényállási szinten követel meg egy hipotetikus kauzalitást,¹²⁶ így tehát tulajdonképpen a Risikoerhöhungslehre tényállási szinten történő deklarálást láthatjuk.

7. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség gondatlan elmulasztása

Mind a vesztegetéshez kapcsolódó vezetői felelősségi alakzat, mind pedig a német tényállás lehetővé teszi a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségének megállapítását abban az esetben is, ha a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása tekintetében pusztán gondatlanság terhelte. Ezzel egy érdekes, első ránézésre talán értékellentmondást magában hordozó helyzetet teremt a jogalkotó, mely alapján az elkövetőt büntetőjogilag úgy tesszük felelőssé, hogy kötelezettségét gondatlanul mulasztotta el (legyen az akár *luxuria*, akár *negligentia*, bár ez utóbbi a tipikus), a kapcsolódó alaphűncselekmény elkövetője pedig szándékosan cselekedett. Így tulajdonképpen abban az esetben, ha a vezető tisztségviselő a más által szándékosan elkövetett bűncselekményt önmaga pusztán gondatlanul követné el, úgy ő bűncselekményt nem követne el.¹²⁷ Azaz míg egy társadalomra sokkal inkább veszélyes, csak szándékosan realizálható cselekmény *gondatlan elkövetése* esetén büntetőjogi

¹²² ROXIN Claus: Strafrecht AT Band I. Grundlagen – Der Aufbau der Verbrechenslehre. Verlag C. H. Beck. München. 2006. 392. p

¹²³ NAGY 113. p

¹²⁴ ROXIN (2006, München) 393. p

¹²⁵ RENGIER 476. p

¹²⁶ GEISMAR 98. p

¹²⁷ GEISMAR 89. p; MASCHKE 62. p

felelőssége nem áll fenn, egy lényegesen csekélyebb társadalomra veszélyességet magában rejtő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség gondatlan elmulasztása esetén igen. A német jogirodalom ezt az értékellentmondást azzal az érveléssel eliminálja, hogy a két cselekmény elkövetésével különböző jogtárgyak sérülnek, a cselekmények jogtalansága nem ugyanazon érdekek megsértésében áll.¹²⁸ Természetesen az érvelés helytálló lehet, azonban ha visszautalunk a bűncselekmény által védeni kívánt jogtárgyaknál taglaltakra, úgy kétséges, hogy a tényálláson belüli értékellentmondás valóban kizárható-e. Éppen ezért úgy vélem, hogy az értékellentmondás tagadása nem a különböző jogtárgyak megsértésére vezethető vissza, hanem pusztán az individuális büntetőjogi felelősség elvére. Azaz minden elkövető büntetőjogi felelősségét egyénileg kell vizsgálni. Ez az érv az értékellentmondás problémáját képes ugyan kiküszöbölni, azonban – mint már láttuk – a bűncselekmény objektív büntethetőségi feltételként történő deklarálásánál vet fel problémát.

A konstrukció mégis azért érdekes – és szintén büntetőjogi felelősséget kiterjesztő jellegű – mert alapvetően a bűnsegély nem lehet gondatlan. Kétségtelen, hogy e tekintetben a tényállás dogmatikailag helytálló, hiszen pusztán egy „sui generis mulasztásos bűnsegédi jellegű tényállásról” van szó, mintegy a mulasztásos bűnsegély „legyengített formájáról”.¹²⁹ A gondatlan alakzat meghatározása azonban így is aggályos, hiszen a bűnösség vizsgálatát már a szándékos alakzatánál sem vártuk el, és már ez is megkérdőjelezhető mértékben tágította az elkövető büntetőjogi felelősségét

8. A büntetőjogi felelősség további tágítása az új Btk. szabályozása szerint

Az 1978. évi IV. törvény mindkét tényállást azonos módon szabályozta akképpen, hogy a gazdálkodó szervezet tagjának vagy dolgozójának a bűncselekményt a gazdálkodó szervezet érdekében kellett elkövetnie, azaz amennyiben a cselekményt a gazdálkodó szervezet tevékenysége körében, de a saját vagy harmadik személy érdekében követte el, abban az esetben a cselekmény nem volt tényállásszerű. Tehát a korábbi szabályozás mindkét tényállásnál megkövetelte az ún. Belastungskriminalität¹³⁰ követelményét. A követelmény a vesztegetéshez kapcsolódó tényállásnál továbbra is fennáll, azonban a költségvetési csaláshoz kapcsolódó deliktum esetében a jogalkotó immáron nem követeli meg. Így a szabályozás az objektív büntethetőségi feltétel realizálódására vonatkozó enyhítő szabállyal tágította tovább a tényállást megvalósító személy büntetőjogi felelősségét. Így tehát a felügyeleti-ellenőrzési

¹²⁸ Ld. ROGALL 607.

¹²⁹ „abgeschwächte Form der Teilnahme durch Unterlassen” (KOHLMANN-OSTERMANN 129. p)

¹³⁰ Ld. III. 2.

kötelezettség megszegése tényállásszerű akkor is, ha a tag vagy dolgozó a költségvetési csalás büntettét a gazdálkodó szervezet tevékenysége körében, de saját (külső) érdekből követi el. Az új Btk. a vesztegetéshez kapcsolódó tényállásnál az alaphűncselekműny elkövetői körének szélesítésével tágítja a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségének megállapíthatóságát. Amíg korábban egységesen mindkét tényállásnál az alaphűncselekműny speciális tettesi kvalifikációja a gazdálkodó szervezet tagjára, illetőleg dolgozójára terjedt ki, addig a vesztegetéshez kapcsolódó tényállásnál a törvény immáron egy tágabb halmazt határoz meg, hiszen azt mondja, hogy a cselekműny akkor bűncselekműny, ha az aktív hivatali vesztegetést a „*gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy*” követi el. E személyi körbe a gazdálkodó szervezet tagja és dolgozója továbbra is beletartozik, azonban nyitva áll a lehetőség arra, hogy a kvalifikáltság vizsgálatával más személy is a rendelkezés hatálya alá tartozzon. Megjegyzendő, hogy szintén a vesztegetéshez kapcsolódó tényállás körében immáron a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség teljesítésére köteles személy tekintetében is megköveteli azt a törvény, hogy egyben a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személyről legyen szó, így az itt látható kettős kvalifikáció a tőzstényállás elkövetői körét azonban szűkíti.

VI. Összegzés

A vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségét megalapozó konstrukciókat megvizsgálva láthattuk, hogy alapvetően rendkívül széles a szabályozási mátrix. A legszorosabb tettesi-részesi alakzatoktól egészen a legtávolibb, bűnösség vizsgálatának követelményét mellőző felelősségi alakzatok rendelkezésünkre állhatnak a vezetői szinten lévő személyek tényállásszerű (diszpozíciószerű) magatartásának pönalizálására. Mint láthattuk: minél kevésbé várjuk el az elkövetőtől az alaphűcselekmény tényállásának megvalósításában való közreműködést, büntetőjogi felelősségét annál nagyobb mértékben terjesztjük ki.

A dolgozatban számos alkalommal vetődik fel a kérdés: vajon milyen mértékig indokolt a büntetőjogi felelősség határainak kitágítása? Mennyire szabad elrugaszkodnunk a büntetőjogi dogmatika szigorú elveitől? Van-e olyan érdek, mely e szabályokat képes és jogosult felülírni? Úgy vélem, hogy alapvetően nincsen. Kétségtelen az, hogy a büntetőjogi felelősség határainak kitágítása bizonyos mértékben indokolt lehet, mely tényre a vezetői felelősség alapítására kötelező nemzetközi és európai instrumentumok is utalnak, azonban úgy vélem, hogy a jogbiztonság és a jogállamiság követelményének csak akkor felelünk meg maradéktalanul, ha a ránk rótt kötelezettségeket a saját dogmatikai kereteink között mozogva teljesítjük. Az egyes szabályozási lehetőségeket ismerve pedig azt is láthatjuk, hogy lehetőségünk van olyan eszközökkel és olyan módon kriminalizálni a kriminalizálandó magatartásokat, melyek nem kérdőjelezik meg az alapvető elveknek való megfelelést, nem vetnek fel számos (ismertetett) dogmatikai kérdést.

Nem kérdéses, hogy a vizsgált magyar tényállások jelenlegi szabályozása a vonatkozó egyezmények által előírt büntető jogalkotási kötelezettségnek való megfelelésre vezethető vissza. Azonban azt is tudjuk, hogy az egyezmények egyáltalán nem követelték meg a szabályozás ezen módját, azok tiszteletben tartják a tagállami büntetőjogi elveket. Ezért úgy gondolom, hogy alapvetően a vezető tisztségviselők szűk értelemben vett büntetőjogi felelősségre vonása azért, mert a felügyeleti-ellenőrzési körébe tartozó személy bűncselekményt követett el, nem indokolt. Vitán felül áll ennek ellenére, hogy a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása egy jogtalan cselekmény, és az így kialakult jogtalanságot megfelelő jogkövetkezménnyel ellensúlyozni kell, vissza kell állítani a jogszerű állapotot, ha lehetséges, és természetesen generál- valamint speciálpreventív célként a hasonló magatartástól való tartózkodás érdekében történő szankció alkalmazása sem helytelen. Azonban úgy vélem, hogy minderre nem a büntetőjog a legalkalmasabb eszköz. A felügyeleti kötelezettség maradéktalan teljesítésére a magánjogi fegyelmi eljárás megindítása, egy

közigazgatási jogi bírság, vagy egy szabálysértési pénzbírság kiszabása is éppoly alkalmas, (sőt megkockáztatom, a büntetéssel elérni kívánt célt sokkal inkább szolgálja, amennyiben a büntetés célja nem kizárólag a megtorlás), mint egy szabadságelvonással járó büntetés, mellyel jelenleg a Btk. e cselekmények elkövetőit fenyegeti.

Ha túllépve a szabályozás aggályosságán, a bűncselekmények gyakorlati relevanciáját vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy habár a vezetői felelősségi alakzatot 2002 óta tartalmazza a Btk., az elmúlt több mint 10 év alatt e tényállás alapján felelősség megállapítására nem került sor.

Eljárásjogi kérdésekre is kitekintve azt mondhatjuk, hogy a cselekmény megvalósulásának bizonyítása során is rendkívüli nehézségekbe ütközünk, mint ahogy azt már a különböző tényállási elemek (főként az okozati összefüggés) vizsgálatánál is láthattuk. E mulasztásos bűncselekmény és az objektív büntethetőségi feltételként megjelenő alapbűncselekmény közötti quasi okozatosság bizonyítása eljárásjogi szempontból szinte lehetetlen, ez pedig a gyakorlatban egy de facto objektív felelősség megállapításához vezet, mely kétségtelenül nem megengedett a tágabb értelemben vett büntetőjog keretei között.

Úgy vélem, hogy a hazai büntetőjogi „kultúra” számára talán némiképp még mindig idegen szabályozást azzal lehetne élhetőbb megoldássá tenni, ha az alapított felelősséget legalább a szabálysértési jog szintjére leszállítanánk. Habár e tekintetben – az alapul szolgáló tényállás megtartása mellett – talán a közigazgatási jogi rendszer fogadná be leginkább e szabályozási módszert, hiszen a büntető-és szabálysértési jogtól eltérően, az objektív alapon történő büntetés e területen nem idegen. Alapvetően a büntetőjognak elegendő eszköz áll rendelkezésre arra, hogy a vezető tisztségviselőt büntesse akkor, ha részessége egy más által elkövetett bűncselekmény tekintetében megállapítható. Habár itt megjegyzendő, hogy a mulasztásos bűnsejly konstrukciója sem gyakran alkalmazott megoldás a magyar joggyakorlatban. Ez a tendencia talán megváltozna, ha a német szabályozáshoz hasonlóan a magyar Btk. is tartalmazna explicit rendelkezést a mulasztás büntetendőségére, sőt a speciális jogi kötelezettségek körét is indokolt lenne szabályozni.

Összegzésként elmondható, hogy a criminal compliance eszközrendszerének fejlesztése jogállami keretek között indokolt, hiszen jelentős jogpolitikai indok fűződik a gazdálkodó szervezetek törvényes működéséhez, és az is kétségtelen, hogy a gazdálkodó szervezetekben történő visszaélések visszaszorítására a legalkalmasabb személy az annak élén álló vezető tisztségviselő. Azonban ezen érdekek érvényesítése nem vezethet olyan messzire, hogy a bűnösségen alapuló felelősség, valamint az individuális felelősség elvét félretoljuk.

Irodalomjegyzék

BOCK, Dennis: Criminal Compliance. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden. 2011.

BOCK, Dennis: Stand der strafrechtswissenschaftlichen Compliance-Diskussion in Deutschland. In. Thomas Rotsch: Wissenschaftliche und praktische Aspekte der nationalen und internationalen Compliance-Diskussion. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden. 2012. 63-76. pp

BOCK, Dennis: Strafrechtliche Aspekte der Compliance-Diskussion - § 130 OWiG als zentrale Norm der Criminal Compliance. In. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS) 2/2009. 68-81. pp

BLUTMAN László: Az Európai Unió joga a gyakorlatban. HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó. 2010

DIRK H. V. Adam: Die Begrenzung der Aufsichtspflichten in der Vorschrift des § 130 OWiG. In. Zeitschrift für Wirtschaft (wistra). 8/2003. 285-292. pp

DIX, Alexander: Compliance und Schutz der Privatsphäre im Unternehmen. In. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS). 3/2011

Erläuternder Bericht zum Übereinkommen über den Schutz der finanziellen Interessen der Europäischen Gemeinschaften. In. Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften. Nr. C191/1

Erläuternder Bericht zum Übereinkommen über die Bekämpfung der Bestechung, an der Beamte der Europäischen Gemeinschaften oder der Mitgliedstaaten der Europäischen Union beteiligt sind. In. Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaft. Nr. C 391/1

GEISMAR, Anne-Gwendolin: Der Tatbestand der Aufsichtspflichtverletzung bei der Ahndung von Wirtschaftsdelikten. Nomos. Baden-Baden. 2012.

GÖHLER Erich: Zur strafrechtliche Verantwortlichkeit des Betriebsinhaber für die in seinem Betrieben begangenen Zuwiderhandlungen. In. Jeschek, Hans-Heinrich/Lüttger (Hrsg.) Festschrift für Eduard Dreher zum 70. Geburtstag. Berlin/New York 1977. 611-621. pp

GRECO, Luis: Organisationsherrschaft und Selbstverantwortungsprinzip. In. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS) 1/2011. 9-13. pp

HECKER, Bernd: Europäisches Strafrecht. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2012

HÖRAUF, Dominic: Ordnungswidrigkeiten und der europäische Straftatenbegriff – Subkategorie oder aliud-Verhältnis? In. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS). 6/2013. 276-279. pp

HORVÁTH Anna: A hivatásbeli (foglalkozásbeli) kötelességnek hanyagságból történő megszegéséért való büntetőjogi felelősség. In. Jogtudományi Közlöny. 9/1967. 549-554. pp

JAKOBS, Günther: Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung. In. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 4/1985. 751-785. Pp

KARSAI Krisztina - SZOMORA Zsolt - VIDA Mihály: Anyagi büntetőjog - Különös rész II. Iurisperitus Bt. 2013.

KARSAI Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései. KJK-KERSZÖV. Jogi és Üzleti Kiadó Kft. 2004.

KARSAI Krisztina (*szerk.*): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest. 2013

KOHLMANN Günter – OSTERMANN Martin: Die Verletzung der Aufsichtspflicht in Betrieben und Unternehmen – Pläne für eine verfassungswidrige Reform. In. Zeitschrift für Wirtschaft (wistra). 4/1990. 121-131. pp

KRÜGER, Matthias: Beteiligung durch Unterlassen an fremden Straftaten. In. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS) 1/2011. 1-8. pp

MADAI Sándor: Gondolatok az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértéséről. Rendészeti Szemle, 2010/2. 87-103. pp

MASCHKE, Günther: Aufsichtspflichtverletzungen in Betrieben und Unternehmen: Die Sanktionierung von Verstößen gegen die Aufsichtspflicht in Betrieben und Unternehmen nach § 130 Ordnungswidrigkeitengesetzes unter besonderer Berücksichtigung des Zusammenhangs zwischen Tathandlung und Zuwiderhandlung. Berlin Verlag A. Spitz, Berlin; Nomos Verlag, Baden-Baden. 1997.

MITTELSDORF, Kathleen: Zur Reichweite individueller strafrechtliche Verantwortung im Unternehmen für Fehlverhalten von unterstellten Mitarbeitern. In. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS). 3/2011. 123-128. pp

MOSBACHER, Andreas: Compliance aus Sicht des Gerichts – Chancen und Risiken. In. Thomas Rotsch: Wissenschaftliche und praktische Aspekte der nationalen und internationalen Compliance-Diskussion. Nomos Verlagsgesellschaft. 2012. 129-134. pp

NAGY Ferenc: Tansegédlet a büntetőjog általános részéhez. SZTE-ÁJTK Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Szeged, 2013

REICHERT, Jochem: Reaktionspflichten und Reaktionsmöglichkeiten der Organe auf (möglicherweise) strafrechtsrelevantes Verhalten innerhalb des Unternehmens. In. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS). 3/2011. 113-122. pp

RENGIER, Rudolf: Strafrecht Allgemeiner Teil. Verlag C. H. Beck München. 2009.

ROGALL, Klaus: Dogmatische und kriminalpolitische Probleme der Aufsichtspflichtverletzung in Betrieben und Unternehmen (§ 130 OWiG). In. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft ZStW 98 (1986) Heft 3

ROTSCH, Thomas: Entscheidungsbesprechung zur Garantenpflicht aufgrund dienstlicher Stellung. In. Zeitschrift für das Juristische Studium (ZJS) 6/2009

ROXIN, Claus: Organisationsherrschaft und Tatentschlossenheit. In. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS). 7/2006. 293-300. pp

ROXIN Claus: Strafrecht AT Band I. Grundlagen – Der Aufbau der Verbrechenslehre. Verlag C. H. Beck. München. 2006.

SCHMIDTHAUSER, Eberhard: Objektive Strafbarkeitsbedingungen. In. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft. 545-564. Pp

SCHÖNKE, Adolf/SCHRÖDER, Horst: Strafgesetzbuch Kommentar. Auflage 27. Verlag C. H. Beck München 2006.

SCHÜNEMANN Bernd: Die Rechtsfigur des „Täters hinter dem Täter“ und das Prinzip der Tatherrschaftsstufen. In: Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS). 7/2006. 301-308. pp

STOFFERS, F. Kristian: Garantenpflichten des Innenrevisionsleiters einer öffentlich-rechtlichen Anstalt – Überhöhte Straßenreinigungsentgelte. In: Neue Juristische Wochenschrift (NJW). 43/2009. 62. Jahrgang. 3173-3177. pp

VERMES Miklós: Büntetőjogi felelősség mások cselekménye miatt. In: Jogtudományi Közlöny. 1976/6. 296-300. pp

WAGNER, Markus: Entscheidungsbesprechung zur strafrechtlichen Vorgesetztenverantwortlichkeit für innerbetriebliche Straftaten zwischen Mitarbeitern. In: Zeitschrift für das Juristische Studium (ZJS). 5/2012